MC
29.268

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MC
9268

JELLEGZETES EMBERTÍPUSOK KECSKEMÉTEN ÉS KÖRNYÉKÉN

Írta :
DR. HENKEY GYULA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KECSKEMÉT
1961

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

JELLEGZETES EMBERTÍPUSOK KECSKEMÉTEN ÉS KÖRNYÉKÉN

Írta :
DR. HENKEY GYULA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KECSKEMÉT
1961

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés 3
II. A vizsgált községek és településtörténetük 4
III. Kecskemét és környéke népességének antropometrikus vizsgálata 8
IV Az embertani összetétel 20
V. Befejezés 34
VI. Függelék 35
VII. Képmellékletek (I—L tábla) 37

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MC 29268

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1961 évi: A 3774 sz.

R
1965

Ez a könyv az MNOSZ 5601—59. és 5602—55. sz. szabványok szerint készült 500 példányban 3,15 (A/5 ív) terjedelemben + 50 oldal képesmellékklet

61. 3288 Bács-Kiskun megyei Nyomda V., Kecskemét — Felelős kiadó: Urbán Pál

BEVEZETÉS

Munkámat a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára segítségével 1956 tavaszán kezdtem azzal, hogy először Kecskeméten és környékén, majd később Bács-Kiskun megye egész területén embertani vizsgálatokat végzek. 1956-ban Kecskemét város területén dolgoztam, majd a megyei tanács művelődési és egészségügyi osztályának támogatásával vizsgálataimat 1957-ben a környező községekre is kiterjesztettem. A munka során hatvankét méretet és jelleget vettem fel és kiszámítottam a vonatkozó jelzőket. Részletesen tanulmányoztam a kiválasztott helységek településtörténetét is.[1]

A tanyavilág nagy kiterjedése, Kecskemét város nagy lélekszáma és az anyagi korlátok megakadályoztak abban, hogy a kérdéses területen minden felnőtt személyt megmérhessek, s nem utolsó sorban az a körülmény, hogy a napi munkaidő után és vasárnap dolgozhattam. (Jelen vizsgálataimat részben tanulmánynak tekintettem). Kutató munkám megkezdése előtt Kecskeméten és környékén egy évig figyeltem az embereket és azt észleltem, hogy morfológiai jellegeik alapján túlnyomó részük a turanid, balti, dinári, előázsiai és mongoloid típusokba sorolható, vagy e típusok keveréke. Ezért tervbe vettem, hogy metrikusan és morfológiailag meghatározom e típusok kecskeméti tájtípusait. Megvizsgáltam a ritkábban előforduló típusokba sorolható egyéneket is. Kutatásaim során — főként Tiszakécskén, Izsákon és Móriczgáton — válogatás nélküli méréseket végezhettem.

Adataimat, megfigyeléseimet az érdeklődők e tanulmányból megismerhetik. Ezzel nagyrészt az a célom, hogy méretben, jellegben és fényképen bemutassam Kecskemétnek és környékének jellegzetes embertípusait. Érdeklődéssel várom, hogy nálam tapasztaltabb embertani kutatók az általam leírt típusoknak az ország más vidékén élő tájtípusairól részletes leírást közöljenek. Az adatok összehasonlítása nemcsak az én további munkámat könnyítené, hanem segítené más kezdő embertani kutatók működését is.

Bevezetőm végén köszönetet mondok mindazoknak, akiknek önzetlen segítsége munkámat lehetővé tette. Külön kell említenem a Termé-

[1] Dr. Fodor Ferenc: *A jászság életrajza* című könyvére dr. Mezősi Károly kiskunfélegyházi múzeumigazgató hívta fel a figyelmemet.

szettudományi Múzeum Embertani Tárát, a megyei tanács művelődési és egészségügyi osztályát, a kecskeméti rendelőintézet orvosait, valamint kísérőimet, akik a falvakban s a tanyák világában házról-házra jártak velem.

A vizsgált községek és településtörténetük

Vizsgálataim Kecskemét városra és a kecskeméti járásra, valamint a kiskunfélegyházi járáshoz tartozó Móriczgát pusztára terjedtek ki, ahol összesen 520 felnőtt személyt vizsgáltam meg. Az alábbiakban közlöm helységenként a megvizsgáltak számát. (Kecskemét esetében az egyes tanyarészeket külön feltüntetem.)

Kecskemét		belterület		220
		külterület		111
Alsószéktó	10	Matkó	3	
Ballószög	6	Máriahegy	6	
Bánom	3	Méntelek	4	
Borbás	1	Miklóstelep	1	
Budaihegy	3	Nyír	6	
Dárdaitelep	1	Rendőrfalu	5	
Felsőszéktó	7	Szarkás	1	
Katonatelep	7	Szolnokihegy	2	
Kisfái	3	Talfája	14	
Köncsög	2	Törökfái	5	
Kőrösihegy	11	Urrét	7	
Lázárfalu	1	Vacsihegy	2	
Tiszakécske				45
	Ókécske		39	
	Újkécske		6	
Lajosmizse				31
Bugac				20
Izsák				20
Orgovány				19
Móriczgát				18
Jakabszállás				17
Városföld*				6
Lászlófalva*				5
Kerekegyháza				5
Nyárlőrinc*				3
			Összesen:	520

A fentiekből is megállapítható, hogy a vizsgálatok súlypontja Kecskemét, Tiszakécske, Lajosmizse, Izsák, Bugac, Orgovány, Móricgát és Jakabszállás volt.

* Kecskemét város területén 1951-ben alakult új községek. Az itt mért egyének még kecskeméti születésűek.

Az érintett községek lakói magyar nemzetiségűek; származás tekintetében magyarra, jászra és kunra oszthatók.

A honfoglaló magyarok Duna—Tisza közi letelepedését a feltárt sírok nagy száma bizonyítja. A hitelesen honfoglaló magyaroktól származó embertani típus meghatározására alkalmas és megvizsgált 96 koponya közül 55 származik a Duna—Tisza közéből.[1] Az 55 koponya közül kettő a kecskeméti járás területéről került elő, az egyik Bene pusztán, a másik Ókécskén. Az elsőnek a régészeti melléklete igen gazdag. Nemeskéri János 1943-ban két Kecskeméten talált honfoglaláskori koponyáról is megemlékezik,[2] de ezeknek ismertetése eddig nem történt meg.

Kecskeméten nagy számban tártak fel honfoglaláskori sírokat. Kada Elek polgármester 1895-ben** a vásártéri cédulaház dombon 23 honfoglaláskori sírt tárt fel. A női sírok szegényes leleteiből a meghódolt lakosságra kell gondolnunk, de a férfi sírokból kifejezetten a honfoglalókra emlékeztető gazdag anyag került elő,[3] (kengyelek, zablák, balták, nyílcsúcsok). A Madari tanya mellett talált honfoglaláskori temetőből is sikerült megmenteni Kadának 10 sír tartalmát. Az első sírból egyenes kard is került elő. A két temetőn belül a honfoglalók és a meghódolt lakosok sírjait nem választották külön. Az 1900-as évek régészeinek felfogása szerint a vásártéri női sírok szegényes ékszerei alig térnek el a soros szláv temetők sírjaiban találtaktól,[3] de a szlávokon kívül a meghódolt lakosság részben vagy egészben jazyg-szarmata is lehetett. Zalotay Elemér szerint az Alföld népe a váltakozó hun, gepida, avar uralkodó rétegtől függetlenül a honfoglalásig a jazyg-szarmata maradt.[4] Ez az álláspont különösen Kecskemét tekintetében látszik lehetségesnek, mert — a hagyomány szerint — Kecskemét a „Partiscum" nevű jazyg város helyére épült.[5] [6]

A második világháború alatt Szabó Kálmán további 6 honfoglaláskori sírt tárt fel, de ezeknek régészeti mellékletei a tipikus honfoglalókra emlékeztetnek. (I. Szikra: egy férfi és egy női sír, az utóbbi pártával. II. Monostor: egy férfi sír lócsontokkal és kb. 80 ruhadísszel, III. Csólyosi út: egy női sír pártadíszekkel és szív alakú bronz, csüngős ruhadíszekkel. IV. Szentkirály puszta: egy férfi sír karddal és két egymással szemben álló oroszlánt ábrázoló ezüst öv- vagy pajzsdísszel. V. Repülőtér: egy férfi sír a honfoglalókra emlékeztető jellegzetes fegyverekkel.) Az utóbbi hat sír régészeti leleteinek részletes leírása nem történt meg. Sajnos a kecskeméti múzeum szép régészeti anyagának nagyrésze több száz koponyával és számos csontvázzal együtt 1944-ben a háborús események következtében megsemmisült és a megmaradt koponyák sem

[1] Lipták Pál: *Awaren und magyaren im Donau-Theiss zwischenstromgebiet.* (Acta Arch. 8. (1958.) 228. oldal.)

[2] *A magyarság őstörténete* (szerk. Ligeti Lajos) Budapest, 1943. — 224. old.

[3] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye (Budapest, évszám nélkül) II. 198. oldal.

[4] Zalotay Elemér: *Baja népe az őskortól a középkorig.* (Baja, 1957) 63. old.

[5] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye (Budapest, évszám nélkül) I. 326. oldal.

[6] Hornyik János: *Kecskemét város története* (Kecskemét, 1860) I. 3. oldal.

** Arch. Ért. XVI. kötet I. sz. (Budapest 1896) 40. oldal.

dolgozhatók fel, mert a múzeum leltárkönyve is elveszett. A megmaradt koponyákat vizsgálat céljából 1945-ben Bartucz professzor átvette, de a megsemmisült leltárkönyvből készített jegyzetei alapján nem sikerült a koponyákat azonosítania.[7]

Kecskemét a XV. század elejétől a körülötte levő kun szállások székhelye. Az oklevelekben 1472-ben fordul elő először ízben mint „Sedes Kecskemét".[8] (Kecskemét Szék.) Ennek dacára sem a fenti, sem az 1491. és 1509. évi oklevél nem emlékezik meg arról, hogy Kecskemét a kun községek közé tartozott[9], viszont a környező kun községek lakóinak egy része a török megszállás idején valószínűleg Kecskemétre menekülhetett.[10]

A honfoglalók ókécskei települését egyelőre csak az említett sírlelet bizonyítja. Az 1559. évi török fejadó-lajstrom szerint Ókécske 44 adóköteles házból álló népes község volt. 1690-ben ugyan elhagyott helyként szerepel az összeírásban, de az 1715. és 1720. évi összeírásban újból fellelhető azzal a megjegyzéssel, hogy lakói mind magyarok[11] akik — részben vallási különállásuk miatt — nem keveredtek a környező községek népével és egymás között házasodtak.

Újkécske 1720-ban kezd betelepülni az abonyi közbirtokosság által telepített 300 taksás családdal,[12] 1869-től 1910-ig pedig lakossága 3957-ről 8354-re emelkedik. A gyors növekedés a természetes szaporodáson kívül a betelepítéssel is magyarázható.[13]

A magyar eredetű helységek közül még Izsákról történik említés a forrásmunkákban. 1421-ben mint birtokról emlékezik meg róla a leleszi konvent iktatókönyve, 1426-ban Izsák-egyháza néven szerepel. E község a török hódoltság alatt sem pusztult el, de az 1633—1634. évi adólajstromban csak 4 házzal szerepel.[14] Lakossága 1880-tól 1910-ig ugrásszerűen emelkedik (3454-ről 7129-re).[15] Ez a fejlődés a nagyarányú szőlőtelepítéssel a világháború után is tovább folytatódik. A betelepülők részben a környező kun és jász községekből valók. (Megjegyzem, hogy lakossága a XV—XVI. században is erős kun hatás alatt állhatott, mert minden oldalról kun helység vette körül: Ágasegyháza, Kerekegyháza, Balázs,

---

[7] Bartucz Lajos professzor szóbeli közlése.

[8] Lásd 5.

[9] Hornyik János is kijelenti: „az én hitem szerint a város a Kiskun kerületnek alkatrésze nem lehetett" (117. oldal) ..... valószínű, hogy a Duna-Tisza közi kunok egyelőre Kecskemétről a Kunsághoz ugyan nem tartozó, de a vidéken egyedüli népes helyből kormányoztattak. (131. oldal) lásd Hornyik János: *Kecskemét város története* (Kecskemét, 1860).

[10] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye (II. 385. oldalon Kiskunfélegyháza kun lakosaival kapcsolatban említi.)

[11] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye (I. 103. oldal).

[12] Mint 11. pont (I. 154. oldal).

[13] *Magyar statisztikai közlemények* 42. kötet (Budapest, 1912) 805. oldal.

[14] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye I. 80. oldal.

[15] Lásd 13.

Zombatszállás,[16] Fülöpszállás, Páhi, Kaskantyu, Bócsa, Orgovány,[17] sőt Hornyik szerint Izsák is a kun kerülethez tartozott.[18])

A honfoglaló magyarok után a vidék újabb települői a kunok voltak, akik a XIII—XIV. században Lajosmizsétől Kiskunhalasig a Duna-Tisza közének csaknem egész középső részét elfoglalták. A török megszállás alatt a kun községek nagy része elpusztult. E községek területének egy része a fennmaradt kun községek birtokába került, mig a többinek a helyére jászok települtek. Az előbbiek közé az általam vizsgált területen — Orgovány, Móriczgát, Jakabszállás és felerészben Kerekegyháza tartozik.

Orgovány 1901-ben alakult önálló községgé, addig Kunszentmiklóshoz tartozott, amelynek külbirtoka volt. Először 1436-ban szerepel, „midőn Zsigmond király az Orgovány-szállási örökös kapitányokat tisztükben megerősíti."[19] Az eredeti község 1559-ben még fennáll és az akkori török kincstári fejadó lajstrom szerint öt adóköteles háza van.[20]

Móricgát eredetileg is Kiskunlacháza pusztája volt[21] és a redemptió után is a lacháziak birtokába került.[22]

Jakabszállás csak 1922 óta önálló község, addig „Szabadjakabszállás" néven Szabadszállás külbirtoka volt.[23]

Orgovány, Móricgát és Jakabszállás határát a kunszentmiklósi, kiskunlacházi és szabadszállási kunok legelőnek használták és csak a múlt század végén telepednek le végleg e helyeken.

Szabó Kálmán a második világháború előtt Ágasegyháza elpusztult kun község temetőjét tárta fel; a hiteles anyag a kecskeméti múzeumba került s a régészeti mellékletek ismertetése 1938-ban megtörtént,[24] de a koponyákat és csontvázakat nem vizsgálták meg. Pótolhatatlan veszteség, hogy a háborús események következtében, 1944-ben ennek az anyagnak nagy része is megsemmisült.[25] Megjegyzem, hogy — nagy kiterjedés miatt — a temetőt csak részben tárták fel, így még lehetőség nyílik az ásatás folytatására,[26] ami azért is kívánatos volna, mert a régi kunokról kevés antropológiai és régészeti anyagunk van, továbbá a csontanyag minden bizonnyal jó állapotban lehet és a laza homoktalajban a feltáró munka könnyűnek ígérkezik.

A vidék utolsó települői a jászok. A forrásmunkák az általam vizsgált községek közül Lajosmizsét, Bugacot, Orgoványt és Kerekegyházát

[16] Szabadszállás régi neve.

[17] A felsorolt községek mind a régi kun helységek között szerepelnek, lásd: *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye I. 233. oldal.

[18] Hornyik János: *Kecskemét város története* (Kecskemét, 1860) 112—113. o.

[19] Hornyik János: *Kecskemét város története* (Kecskemét, 1860) 138. oldal.

[20] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye. I. 104. oldal.

[21] Mint 20. pont. I. 234. oldal.

[22] Dr. Fodor Ferenc: *A Jászság életrajza* (Budapest, 1942) 101. oldal.

[23] *Magyar statisztikai közlemények* 42. kötet (Budapest, 1912) 558. oldal.

[24] Szabó Kálmán: *Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei* (Budapest, 1938) 40—43. oldal.

[25] Bővebb magyarázatot lásd a honfoglaláskori leletek leírásánál (7. pont).

[26] Szabó Kálmán szóbeli közlése.

említik a jászok települési helyeként, az utóbbit azzal, hogy oda szlovákok és németek is költöztek.

Lajosmizse, Mizse és Lajos pusztából, valamint Bene puszta fele részéből keletkezett. Mizse nevét Kun László király nádorától a kun Mizsétől kapta. 1469-ben a kunok nagy számmal lakták, az 1559. évi török fejadó-lajstromban még 36 adóköteles házzal szerepel, később mint pusztáról emlékeznek meg róla. Kun-Lajos helységet 1492-ben kunok lakták s 1548-ban még fennállt, de a török hódoltság alatt elpusztult. Mindkettő Bene puszta felével együtt a jászberényiek birtokába került, akik először legelőnek használták és 1860-ban kezdték betelepíteni.[27] (1825-ben még csak 5 háza és 50 lakosa volt — pásztorokból —.)[28]

Bugac 1945 után alakult önnálló községgé területe addig Kecskeméthez tartozott. Fodor említi, hogy a szapora kiskunfélegyházi jászok csakhamar (Kiskunfélegyháza betelepítése után) ellepték a kecskeméti Monostor és Bugac pusztákat is.[28]

Fodor szerint szintén sok jász települt az 1901 után községgé alakult Orgoványra.[28]

A forrásmunkák az általam vizsgált területről több községet nem említenek, ahova jászok települtek volna, de a Jakabszálláson és Móricgáton általam vizsgált nem kun eredetű lakósoknak túlnyomó része is a jász Kiskunfélegyházáról és Kiskunmajsáról származik.

Kecskemét és környéke népességének antropometrikus vizsgálata

Mielőtt az egyes antropometrikus adatok részletes tárgyalására áttérnék, röviden ismertetem a vizsgált egyéneknek nem és életkor szerinti megoszlást. A megvizsgált felnőtt egyének száma 520, ebből 260 férfi és 260 nő. Kecskeméten gyermekeken is végeztem vizsgálatokat, főként az egyes típus-jellegek öröklését kutatva azokban a családokban, melyekben az egyik vagy mindkét szülő valamelyik jellegzetes típusba tartozott; azonban — az esetek kis száma miatt — a gyermekeken végzett vizsgálatok ismertetését mellőzöm. Az 520 felnőtt lakos életkor és nem szerinti megoszlása az alábbi:

Életkor	Férfi esetszám	%	Nő esetszám	%
18 (*16) — 19 éves	5	1.9	30	11.5
20 — 39 „	97	37.3	146	56.2
40 — 59 „	130	50.0	76	29.2
60 — „	28	10.8	8	3.1
	260	100.0	260	100.0

* Nőknél

[27] *Magyarország vármegyéi és városai* (szerk. Dr. Borovszky Samu) Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye (Budapest, évszám nélkül) I. 92. oldal.

[28] Dr. Fodor Ferenc: *A Jászság életrajza* (Budapest, 1942) 231. oldal.

A fenti táblázatból is megállapítható, hogy a férfiak 87,3%-a, a nőknek pedig 85,4%-a a 20-ik és 60-ik életév közé esik, ezen belül a súlypont férfiaknál 25 és 59 év, nőknél pedig a 20 és 50 év között van.

A megvizsgált egyének fontosabb antropometriai jellegeinek statisztikai értékeit (méretek száma, átlag, négyzetes eltérés, legkisebb és legnagyobb méret) az I. sz. táblázatban közlöm. (Megjegyzem, hogy a vizsgálatok aránylag kis száma és a részleges válogatás miatt a táblázatban szereplő átlagok esetleg nem teljesen egyeznek a felnőtt összlakosság átlagaival, az adatok közlésének mégis komoly jelentősége lehet, mert Kecskeméten és környékén eddig rendszeres embertani vizsgálatokat nem végeztek.)

A továbbiakban az egyes méreteket és jellegeket külön-külön részletesen tárgyalom. A helyi adatokat minden méretnél összehasonlítom a meglevő országos átlaggal (Bartucz Lajos adataival),[1] de az országos adatok hiányossága miatt Nemeskéri János hajdúböszörményi[2] és ivádi[3] vizsgálatainak eredményével is.

1. Testmagasság.

Átlag: férfi 168.92 nő 157.26

A Kecskeméten és környékén megvizsgált egyének termetcsoportok szerinti megoszlása.

Csoportok	férfiak határértékek	esetszám	%	nők határértékek	esetszám	%
alacsony	—159.9	21	8.08	—148.9	10	3.85
kisközepes	160—163.9	30	11.54	149—152.9	46	17.69
közepes	164—166.9	41	15.77	153—155.9	53	20.38
nagyközepes	167—169.9	51	19.62	156—158.9	55	21.15
magas	170—179.9	101	38.85	159—167.9	82	31.54
igen magas	180—	16	6.15	168—	14	5.38
		260	100.0		260	99.99
Országos átlag		férfi	167.02		nő	156.76
Hajdúböszörményi átlag		„	164.05		„	153.35
Ivándi átlag		„	167.15		„	156.15

A helyi átlag az országos, az ivádi és a hajdúböszörményi átlaghoz képest nagyobb értékeket mutat. Az országos és az ivádi átlagokhoz viszonyítva az eltérés nem nagy, de a hajdúböszörményihez képest már jelentős. Ha tekintetbe vesszük, hogy Bartucz a magyarok átlagos testmagasságának kiszámításakor több idős férfi és nő termetadatával rendelkezett (férfiaknál a termetcsökkenés 28 éves kortól 60 éves korig 3,23 cm), megállapíthatjuk, hogy Kecskemét lakosainak termete körülbelül megegyezik az országos átlaggal. (A 28 éves férfiak és a 24 éves nők Bartucz által közölt országos testmagassága 168,76, illetve 158,12 cm.)

[1] Bartucz Lajos: *A magyar ember* (Budapest évszám nélkül).

[2] Nemeskéri János: *Adatok a hajdúk antropológiájához* (1938).

[3] Acsádi, Csizmadia, Lipták, Nemeskéri, Tarnóczi: *Az ivádi embertani kutatások.* (A Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztályának közleményei 1953).

Kecskeméten és környékén megvizsgált egyének fontosabb antropometriai jellegeinek statisztikai értékei.

I. sz. táblázat.

Fejméretek jelzők	férfiak esetszám	középérték	szórás	variációterjedelem	nők esetszám	középérték	szórás	variációterjedelem
Fej legnagyobb hossza (1)	260	187.35	5.3	175.5—206.5	260	179.23	5.9	162.5—198.5
Fej legnagyobb szélessége (3)	260	159.85	5.2	145.0—177.0	260	154.53	4.5	141.0—169.0
Fülmagasság (15)	257	125.19	4.4	111.5—137.0	252	120.67	4.0	110.0—133.0
Legkisebb homlokszélesség (4)	259	111.07	4.2	98.5—123.0	260	108.07	3.6	97.0—119.0
Arcmagasság (18)	260	122.54	6.4	100.5—144.0	260	111.84	5.4	95.0—133.0
Járomívszél (6)	260	147.27	5.6	128.0—162.0	260	140.64	4.4	129.0—153.0
Állkapocsszegletszéleség (8)	259	114.72	5.8	101.0—133.5	260	107.71	4.3	96.5—120.0
Orrszélesség (13)	259	35.33	2.6	29.5— 45.0	260	32.08	2.1	25.0— 38.5
Orrmagasság (21)	260	55.81	3.3	47.0— 65.0	260	51.31	2.8	42.0— 61.5
Fejjelző (3:1)	260	85.08	2.9	74.6— 92.7	260	86.13	3.1	78.02— 93.22
Arcjelző (18:6)	260	83.26	5.0	70.8— 99.9	260	79.52	4.0	67.3— 93.0
Orrjelző (13:21)	259	63.41	6.1	48.3— 89.58	260	62.73	5.7	49.02— 78.89

Testméretek	férfiak esetszám	középérték	szórás	variációterjedelem	nők esetszám	középérték	szórás	variációterjedelem
Testmagasság (1)	260	168.92	6.4	153.5—188.6	260	157.26	5.6	143.5—180.0
Ülőmagasság (23)	257	89.07	3.5	80.3—103.5	258	84.23	2.7	76.3— 91.7
Vállszélesség (35)	249	38.73	1.9	34.2— 44.7	252	35.97	1.6	31.3— 40.0
Transzverzális mellkas átm. (36)	132	30.05	2.1	25.7— 35.7	158	27.78	1.7	22.8— 31.3
Mellkerület nyugalomban (61)	259	98.82	7.1	84.5—121.0	260	* —	—	79.0—121.0
Teljes karhossz (45)	232	76.46	3.3	67.5— 87.0	238	70.05	3.0	62.7— 79.8

* A nők ruhában mért mellkerülete 1 cm leszámításával 96.50 cm lenne.

Kecskeméten és környékén vizsgált férfiak és nők testmagasságának gyakorisági görbéje.

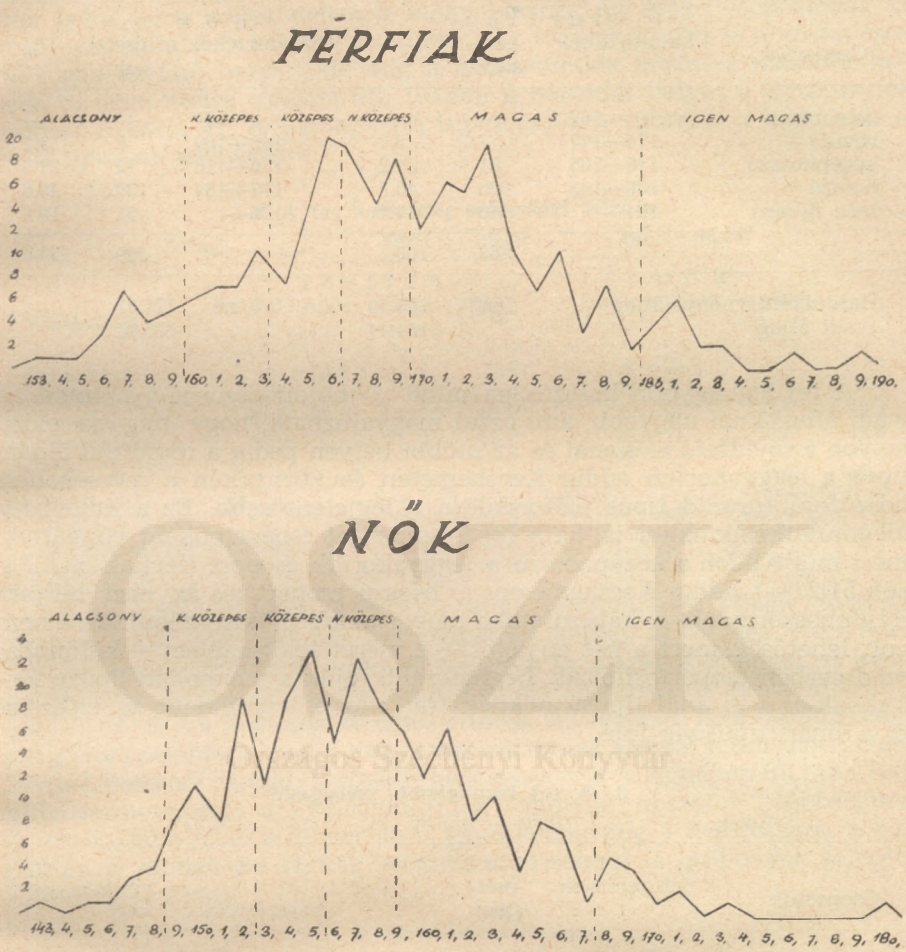

Le kell szögeznem, hogy a testmagasságot illetően kettősség mutatkozik; a férfiak között lényegesen több a magas termetű, mint a nőknél, ami annak tudható be, hogy a magas termetű dinári típus előfordulása férfiaknál 16,7, míg nőknél csak 3,7%. A kisközepes termetnél fordított a helyzet, mert a kisközepes termetű balti típus a nőknél jóval gyakoribb. A csoportonkénti összehasonlítás után is — főleg férfiaknál — lényegesen több a magas termetű, mint akár az ivádiaknál, akár a hajdúböszörményieknél. Legmagasabbak a dinári, legalacsonyabbak a balti és előázsiai típusú egyének.

2. A fej legnagyobb hossza.

Átlag: férfi 187.85 nő 179.23

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak eset-szám	férfiak %	nők határértékek	nők eset-szám	nők %
igen rövid	—169	—	—	—161	—	—
rövid	170—177	7	2.7	162—169	8	3.1
középhosszú	178—185	81	31.2	170—176	72	27.7
hosszú	186—193	126	48.5	177—184	129	49.6
igen hosszú	194—	46	17.7	185—	51	19.6
		260	100.1		260	100.0

Hajdúböszörményi átlag	férfi	185.50	nő	177.63
Ivádi átlag	„	184.44	„	175.94

A fej legnagyobb hosszúsága mind a hajdúböszörményi, mind az ivádi átlagoknál nagyobb, ami azzal magyarázható, hogy míg az előző helyen a rövidfejű előázsiai és az utóbbi helyen pedig a rövidfejű dinári típus a leggyakoribb addig Kecskeméten és környékén a mérsékelten hoszúfejű turanid típus előfordulása a legjelentősebb. Ez a különbség megmutatkozik akkor is, ha a fej hosszúságát csoportonként vizsgáljuk, mert míg Ivádon a középhosszú a leggyakoribb csoport (férfiak 53,81%, nők 51,27%), addig Kecskeméten a hosszú csoport áll az első helyen. Hajdúböszörménnyel kapcsolatban csoportonkénti összehasonlításra nem volt lehetőség, mert a két anyagot — e méret tekintetében — különböző rendszerben csoportosították. Leghosszabb fejük a mongoloid típusú férfiaknak és a turanid típusú nőknek van, míg a legrövidebb az előázsiai és a dinári tipusúak feje.

3. A fej legnagyobb szélessége

Átlag: férfi 159.85 nő 154.53

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak eset-szám	férfiak %	nők határértékek	nők eset-szám	nők %
igen keskeny	—139	—	—	—134	—	—
keskeny	140—147	2	0.8	135—141	1	0.4
középszéles	148—155	46	17.7	142—149	27	10.4
széles	156—163	147	56.5	150—157	166	63.8
igen széles	164—	65	25.0	158—	66	25.4
		260	100.0		260	100.0

Hajdúböszörményi átlag	férfi	161.50	nő	154.01
Ivádi átlag	„	156.61	„	151.28

Férfiaknál e méret átlaga kisebb, mint a hajdúböszörményieknél és lényegesen nagyobb, mint az ivádiaknál, míg a nők fejének szélessége mind a hajdúböszörményiekét, mind az ivádiakét meghaladja Érdekes,

hogy itt az előázsiai típusúak koponyája nem olyan széles, mint az a hajdúböszörményieknél tapasztalható volt. A fenti táblázatból is megállapíthatjuk, hogy mind a férfiak, mind a nők esetében — a csoportokon belül — a széles méret a leggyakoribb. Az egyes csoportokat az ivádi adatokkal lehet összehasonlítani. Az ivádiak között is a széles csoport van az első helyen, de míg a kecskemétiek között a második helyen az igen széles csoport áll, Ivádon a második helyet a középszéles csoport foglalja el. A legnagyobb fejszélesség a turanid, a legkisebb a balti típusnál jelentkezik.

4. A fej hosszúság-szélességi jelzője

Átlag: férfi 85.08 nő 86.13

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
hosszúfejű	×—75.9	1	0.4	×—76.9	—	—
középfejű	76.0—80.9	20	7.7	77—81.9	19	7.3
rövidfejű	81.0—85.9	127	48.8	82—86.9	128	49.2
túlrövidfejű	86.0—×	112	43.1	87—×	113	43.5
		260	100.0		260	100.0

Országos átlag	férfi	85.40	nő	86.15
Hajdúböszörményi átlag	„	87.0	„	87.20
Ivádi átlag	„	85.96	„	86.59

A hajdúböszörményiek és az ivádiak fejjelzőjének átlaga rövidebb mint a kecskemétieké, bár az ivádiakhoz képest az eltérés elenyésző. A helyi átlag csaknem teljesen megegyezik az országos átlaggal. A kecskemétiekre elsősorban a rövidfejűség, másodsorban a túlrövidfejűség a jellemző. A két nem között nincs eltérés. Az ivádival és a hajdúböszörményivel összehasonlítva a csoportok inkább az elsővel mutatnak hasonlóságot, melynél szintén a rövidfejűek csoportja a legnépesebb, míg hajdúböszörményben a túlrövidfejűek vannak abszolut többségben. A legrövidebb jelző a dináriaknál jelentkezik, míg a leghosszabb a baltiak és a mongoloid férfiak jelzője; utóbbiaknál a szibiridek jelentős előfordulása miatt.

5. Járomív-szélesség.

Átlag: férfi 147.27 nő 140.64

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
keskeny	×—133	2	0.8	×—125	—	—
középszéles	134—141	39	15.0	126—133	10	3.8
széles	142—150	140	53.8	134—142	155	59.6
igen széles	151—×	79	30.4	143—×	95	36.5
		260	100.0		260	99.9

Hajdúböszörményi átlag	férfi	146.59	nő	138.15
Ivádi átlag	„	140.49	„	135.53

Kecskeméten és környékén vizsgált férfiak és nők fejjelzőjének gyakorisági görbéje

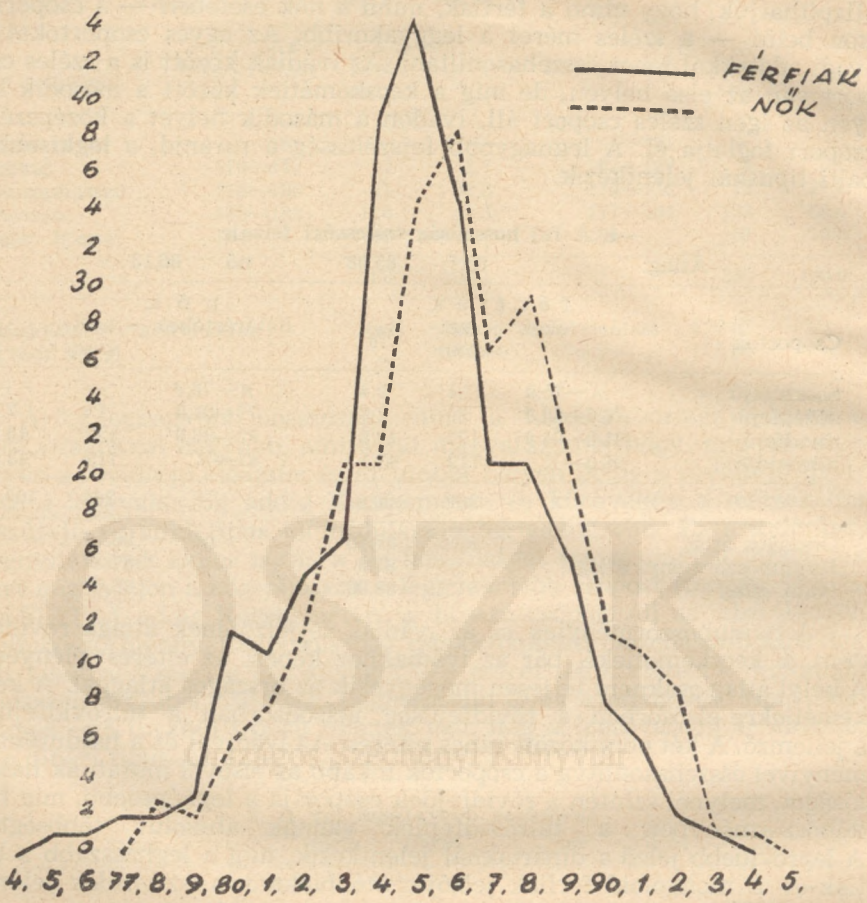

A legnagyobb a kecskemétiek járomív-szélességének átlaga a legkisebb pedig az ivádiaké. A hajdúböszörményiek járomív-szélessége megközelíti a kecskemétiekét. Mind a férfiak, mind a nők járomíve nagyobb részt széles, de jelentős az igen széles csoport előfordulása is. Az ivádi csoportokkal összehasonlítva jelentős eltérés mutatkozik, mert Ivádon férfiaknál a középszéles csoport van abszolut többségben, míg nőknél a széles és középszéles csoport előfordulása csaknem egyenlő arányú. A hajdúböszörményi vizsgálatok feldolgozásánál a járomív-szélesség csoportonkénti részletezését Nemeskéri nem említi, de az átlagok azt mutatják, hogy a kecskemétiekéhez hasonlóan a széles járomív az uralkodó. Legszélesebb a turanidok, utána a mongoloidok járomíve; míg a legkeskenyebb a dináriaké és az előázsiaiaké, bár ezeké is a középszéles és a széles határán van.

6. Morfológiai arcmagasság.

Átlag: férfi 122.54 nő 111.84

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
igen magas	136—×	7	2.7	127—×	2	0.8
magas	127—135	60	23.1	118—126	35	13.5
középmagas	118—126	145	55.8	109—117	159	61.2
alacsony	×—117	48	18.5	×—108	64	24.6
		260	100.1		260	100.1

Hajdúböszörményi átlag	férfi	118.92	nő	112.39
Ivádi átlag	„	122.55	„	114.08

A kecskeméti és ivádi férfiak morfológiai arcmagasságának átlaga egyenlő, míg a hajdúböszörményieké lényegesen alacsonyabb, nőknél a kecskemétieké a legalacsonyabb, de a hajdúböszörményiekéhez képest az eltérés jelentéktelen. A csoportokat vizsgálva a középmagas arc az uralkodó, utána férfiaknál a magas, nőknél az alacsony arccsoport következik. (Ez a jelenség is azzal a kettősséggel magyarázható, hogy a nőknél a magas arcú dinári, a férfiaknál az alacsony arcú balti típus ritkábban fordul elő). A hajdúböszörményi nőkkel csaknem teljes az egyezés, míg a hajdúböszörményi férfiak esetében lényegesen több az alacsony és jelentékenyen kevesebb a magas arcú. Ivádon férfiaknál, nőknél egyformán az összevont magas arcú csoport a legnépesebb. Az arcmagasság a dinári és a mongoloid típusoknál a legmagasabb, a turanid és előázsiai típusoknál középmagas, a baltinál alacsony.

7. Morfológiai arcjelző.

Átlag: férfi 83.26 nő 79.52

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
igen alacsony arc	×—78.9	36	13.8	×—76.9	48	18.4
alacsony arc	79.0—83.9	106	40.7	77—80.9	125	48.0
középmagas arc	84.0—87.9	72	27.7	81—84.9	53	20.4
magas arc	88.0—92.9	32	12.3	85—89.9	32	12.3
igen magas arc	93.0—×	14	5.4	90—×	2	0.8
		260	99.9		260	99.9

Hajdúböszörményi átlag	férfi	81.76	nő	81.29
Ivádi átlag	„	87.63	„	84.67

Legmagasabb arcúak az ivádiak, míg a legalacsonyabb arcúak a hajdúböszörményi férfiak és a kecskeméti nők. A kecskemétieknél leggyakoribb az alacsony arcúak csoportja s ezt követően férfiaknál a középmagas, nőknél az igen alacsony csoport következik. (Az alacsony arc a nagy járomív-szélesség következménye.) Hajdúböszörményben szintén az alacsony arcúak vannak többségben, míg Ivádon férfiaknál a magas,

nőknél a középmagas arc a leggyakoribb. Legmagasabb a dináriak legalacsonyabb a baltiak arca. Megjegyzem, hogy a balti típus esetében az igen alacsony arcjelző a kis morfológiai arcmagasság következménye, míg a turanidok alacsony arca az igen széles járomív és a középmagas morfológiai arcmagasságból adódik.

8. Orrmagasság.

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	55.81	51.31
Hajdúböszörmény	55.51	51.03
Ivád	54.73	49.99

E méret átlaga a hajdúböszörményiekével majdnem teljesen egyezik, és nagyobb mint az ivádiaké. A legmagasabb a dináriak, legalacsonyabb a baltiak orra.

9. Orrszélesség.

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	35.33	32.08
Hajdúböszörmény	34.72	31.55*
Ivád	33.84	30.39

Az orrszélességet tekintve is a kecskemétiek mérete a legnagyobb, bár a hajdúböszörményiekhez viszonyítva csekély az eltérés, viszont az ivádiak orra lényegesen keskenyebb. Legszélesebb a turanid férfiak és a mongoloid nők orra; legkeskenyebb mindkét nemnél a dináriaké. A szórványosan előforduló lapponoidok kiválnak igen széles orrukkal.

10. Orrjelző.

Átlag: férfi 63.41 nő 62.73

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
igen keskeny orr	×—54.9	19	7.3	×—53.8	16	6.2
keskeny orr	55.0—69.9	211	81.5	53.9—68.5	206	79.2
középszéles orr	70.0—84.9	28	10.8	68.6—83.2	38	14.6
széles orr	85.0—×	1	0.4	83.3—97.9	—	—
		259	100.0		260	100.0

Hajdúböszörményi átlag	férfi	62.13	nő	61.84
Ivádi átlag	„	63.08	„	61.24

Látjuk, hogy a kecskemétiek orrjelzője túlnyomóan keskeny. Az átlag a hajdúböszörményiekéhez és az ivádiakéhoz képest férfiaknál és nőknél egyaránt szélesebb méretet mutat, de a különbség nem lényeges.

* A forrásmunkákban nyilvánvaló sajtóhiba a 34,72 mm, a jelző és orrmagasság alapján 31,55 mm-t kaptam.

A nagyobb jelző a kecskemétiek fokozott orrszélessége miatt jelentkezik. Csoportok tekintetében lehetőség nyílik az ivádiakkal való összehasonlításra. Ivádon is a keskeny csoport az uralkodó, de ott mindkét nemnél valamivel gyakoribb az igen keskeny csoport. Legkisebb a dinári típusúak orrjelzője (elsősorban a nagy orrhosszúság következtében), míg a legnagyobb a balti típusúaké.

11. Legkisebb homlokszélesség.

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	111.07	108.07
Hajdúböszörmény	110.50	108.85
Ivád	108.33	105.07

A legkisebb homlokszélesség átlaga az ivádiaknál nagyobb, a hajdúböszörményivel pedig csaknem teljesen egyezik. Ez a méret legnagyobb a turanid, legkisebb az előázsiai típusúaknál.

12. Állkapocsszögletszélesség.

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	114.72	107.71
Hajdúböszörmény	112.82	104.0
Ivád	112.97	104.79

Az állkapocsszöglet akár a hajdúböszörményikhez, akár az ivádiakhoz viszonyítva szélesebb, bár ezek állkapocsszöglete is széles. Nőknél a turanidok állkapocsszöglete a legnagyobb, míg a férfiak között a mongoloidoké (a szibiridek rendkívül erősen fejlett állkapcsa következtében).

13. A fej fülmagassága.

Átlag: férfi 125.19 nő 120.67

Csoportok	férfiak határértékek	férfiak esetszám	férfiak %	nők határértékek	nők esetszám	nők %
alacsony	×—119	15	5.9	×—114	15	6.0
középmagas	120—128	178	69.3	115—123	177	70.2
magas	129—×	64	24.9	124—×	60	23.8
		257	100.1		252	100.0

Hajdúböszörményi átlag	férfi	121.61	nő 118.41
Ivádi átlag	„	119.56	„ 116.09

E méret lényegesen meghaladja a hajdúböszörményiek és az ivádiak átlagát. A nagy fülmagasság a koponya minden méretében nagy értéket mutató turanid és a magas fejű dinári tipus hatásának következménye.

14. Ülőmagasság.

	Férfiak:		Nők:	
	átlag	a testmagasság %-ában kifejezve	átlag	a testmagasság %-ában kifejezve
Kecskemét	89.07	52.7	84.28	53.6
Hajdúböszörmény	84.90	51.6	79.78	52.0
Ivád	86.65	51.8	83.37	53.4

Az ülőmagasságra vonatkozó országos adataink nincsenek. A kecskemétiek ülőmagassága nemcsak abszolut méretben nagyobb, mint a hajdúböszörményieké és az ivádiaké, hanem a testmagasság arányában is, tehát a kecskemétiek hosszabb törzsűek. Martin szerint férfiaknál az átlagos ülőmagasság a testmagasság 52,1%-a.[4] Abszolut méretet tekintve legnagyobb a dináriak, legkisebb a baltiak ülőmagassága.

15. Vállszélesség.
(acromion szélesség)

	Átlag:	
	férfi	nő
Kecskemét	38.73	35.97
Ivád	35.39	31.88

A vállszélességgel kapcsolatos magyarországi adatunk alig van. Kecskeméten és környékén mind a férfiak, mind a nők között feltűnően sok a széles vállú. Az átlag lényegesen nagyobb az ivádinál. Martin szerint az átlagos vállszélesség a testmagasság 22,9%-a[5] (169 cm magas férfi esetében 38,70 cm). Legszélesebb a turanidok, legkeskenyebb a balti férfiak és az előázsiai nők válla.

16. Transzverzális mellkasátmérő.

	Átlag:	
	férfi	nő
Kecskemét	30.05	27.78
Ivád	28.78	28.18

E méret a kecskeméti férfiaknál nagyobb, a nőknél valamivel kisebb, mint az ivádiaknál.** Bach szerint 170 cm magas német tornászoknál a transzverzális mellkasátmérő 28,3, 160 cm magas tornásznőknél pedig 25,9[6], míg Martin szerint francia férfiaknál 26,9 mm[7]. E méretekhez képest a kecskeméti átlagok nagysága szembetűnő. Legnagyobb a turanidok, legkisebb a balti férfiak és az előázsiai nők mérete.

[4] Martin: *Lehrbuch der Antropológie* (Jena, 1928) 328. oldal.
[5] Martin: *Lehrbuch der Antropológie* (Jena, 1928) 328. oldal.
[6] „ „ „ „ „ „ 360. „
[7] „ „ „ „ „ „ 362 „
** A nők kisebb átmérőjének a műszer beszorítása az oka. Lásd függeléket.

17. Mellkerület.
(nyugalomban)

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	98.82	***
Ivád	92.57	86.73

A kecskemétiek *mell*területe nagy. E méret férfiak és nők esetében is lényegesen nagyobb, mint az ivádiaké. Monti és Daffner szerint a 30 éves férfi mellkerülete 88,6—94,6 cm, 26 éves nőé pedig 78,5—82,5 cm[8], e méretekkel összehasonlítva a kecskeméti átlagok fokozottabban nagynak látszanak. Legnagyobb a turanidok, legkisebb a balti férfiak és az előázsiaiak mellkerülete.

18. Teljes karhossz.

	Átlag: férfi	nő
Kecskemét	76.48	70.05
Ivád	74.56	70.61

A kecskeméti férfiak karja az ivádiakénál hosszabb, a nőké valamivel rövidebb. Martin szerint a karhossz átlagban a testmagasság 43,3%-a[9], (169 cm magas férfi esetén tehát 73,18 cm). Ennek megfelelően tehát a kecskemétiek karja hosszú. A hosszú kar valamivel kevésbé jellemző a nőkre. Leghosszabb a dináriak, legrövidebb a baltiak és az előázsiaiak karja.

19. Szemszín.

	Férfi: eset-szám	%	orsz. átlag %	Nő: eset-szám	%	orsz. átlag %
kék	21	16.2	40.32	14	13.8	43.36
szürke	21			22		
zöldesszürke	13	28.5	19.28	14	21.9	23.03
zöldes	17			13		
zöldesbarna	44			30		
sárgásbarna	47	55.4	40.39	35	64.2	33.61
barna	60			73		
sötétbarna	37			59		
	260	100.1	99.99	260	99.9	100.—

Az országos átlagokhoz hasonlítva lényegesen több a barna és lényegesen kevesebb a kék és szürke szeműek száma. Megjegyzem, hogy mivel a nők országos átlagát 595 adat alapján számították ki, annak realitása vitatható. 16 606 iskoláslány 41,7%-a barnaszemű. A férfiak és 18 038 iskolásfiú adatai között alig van eltérés.

*** A nők ruhában mért mellkerülete 1 cm leszámítása után 96,50 cm.
[8] Mint 6.
[9] Martin: *Lehrbuch der antropológie* (Jena, 1928) 328. oldal.

20. Hajszín.

	Férfi:		nő:		Összesen:		
	esetszám	%	esetszám	%	esetszám	%	országos %
vörös	—		—		—		
vörösesszőke	—		1		1		
világosszőke	—		—		—		
szőke	3	12.3	8	18.5	11	15.4	21.45
sötétszőke	22		19		41		
szőkésbarna	7		20		27		
gesztenyebarna	7		32		39		
barna	53		69		122		
sötétbarna	69	87.7	60	81.5	129	84.6	78.55
mély sötétbarna	48		25		73		
fekete	51		26		77		
	260	100.0	260	100.0	260	100.0	100.00

Az országos átlaghoz képest valamivel több a sötét és valamivel kevesebb a világoshajú. Megjegyzem, hogy míg országos viszonylatban a sötéthajúak között a gesztenyebarna és barna, addig Kecskeméten és környékén a sötétbarna haj a leggyakoribb. (A sötét hajszínen belül a fekete haj 14,8 %-ban — férfi 19,6, nő 10 % — míg az országos átlagot tekintve 13,48 %-ban fordul elő.)

Az embertani összetétel

Megítélésem szerint a népesség általános jellemzése nem alkalmas kellő mértékben a vizsgált népesség megismerésére, hanem annak részletesebb jellemzése is kívánatos; ezért szükségesnek tartottam a különböző morfológiai csoportok, azaz típusok ismertetését is. Bartucz Lajos és Nemeskéri János ide vonatkozó munkái is erre ösztönöztek. Igyekeztem megadni az egyes típusok rövid jellemzését és a vizsgált népességben való százalékos előfordulását.

A vizsgált egyének típusát Eickstedt, Csebokszárov, Bartucz és Nemeskéri típusleírása, valamint a típusonként összeállított méretek alapján határoztam meg. A vizsgált lakosság jellegei típusonként az alábbiak szerint tagozódnak: (Tájékoztatás céljából közlöm az egyes típusok országos megoszlását is Bartucz Lajos 1938-ban és Nemeskéri János 1943-ban közölt adatai alapján.)

Típus	Férfi		Nő		Összesen		Országos átlag	
	jellegek száma	%	jellegek száma	%	jellegek száma	%	Bartucz %	Nemeskéri %
turanid	1151	44.2	1363	52.4	2514	48.3	25	25
keleteuropid (keletbalti)	276	10.6	468	18.0	744	14.3	20	25
dinári	434	16.7	97	3.7	531	10.2	20	20
előázsiai	322	12.4	235	9.0	557	10.7	4—5	8
mongoloid	179	6.9	340	13.1	519	10.0	4—5	4
mediterrán	51	2.0	—	—	51	1.0	1	1
keleti mediterrán	117	4.5	45	1.7	162	3.1		
északi	44	1.7	18	0.7	62	1.2	4	7
cromagnoid	16	0.6	8	0.3	24	0.5		
alpi	—	—	16	0.6	16	0.3	15	10
lapponoid	10	0.4	10	0.4	20	0.4	—	—
	2600	100.0	2600	99.9	5200	100.0		100

A fentiekből kitűnik, hogy Kecskeméten és környékén öt típusnak, a turanid, balti, előázsiai, dinári és mongoloid típusnak van komoly szerepe a lakosság összetételében. Meg kell azonban említenem, hogy bár a típusok fenti előfordulási sorrendje jellemző Kecskemétre és környékére, de a százalékok már nem, mert a leggyakrabban előforduló típusok — tapasztalatom szerint — a lakosságnak lényegesen kisebb részét alkotják. (Fülöpszállási vizsgálataim feldolgozása során észleltem, hogy a 35 %-ban előforduló típus a tiszta típusoknak 50 %-át teszi ki, míg a 7 %-ban előforduló, a tiszta típusok között csak 2 %-ban található.)

Ezen fejezettel azt a célt szeretném elérni, hogy vázlatos képet adják a népesség típus — összetevőiről. A későbbiekben szükségesnek látszanék, hogy a történelmi embertani anyag alapján már elemzett Duna—Tisza közi népesség embertani összetétele és a mai embertani összetétel közötti kapcsolatot is vizsgáljuk. Ehhez egyrészt a középkori csontvázanyag vizsgálata, másrészt a mai népesség további embertani elemzése szükséges válogatás nélküli anyagon. (A részleges válogatás jelen munkámnak egyben egyik hiányossága, mégis úgy gondolom, hogy első tájékozódásra, vagyis arra, hogy milyen típuselemekkel kell számolnunk, alkalmas lehet.)

A továbbiakban megkísérlem az említett öt típus jellegeinek és méreteinek leírását; de röviden ismertetem a többi, ritkábban előforduló típusokat is. Itt kell említenem, hogy a ma élő népességben az egyes típusok már nem határolhatók el olyan mereven, mint ahogy azt dolgozatom szövege alapján egyes olvasók gondolnák. Mentségemre szolgáljon, hogy a típusok ismertetéséhez egyes csoportok mesterséges elhatárolása elkerülhetetlen volt. A szöveges leírás merevségét szeretném feloldani a bemutatott képekkel. A műmelléklet első oldalától a tizedik oldalig

szeretném érzékeltetni az átmenetet a turano-mongoloid altípusból az európaias jellegű altípusba, az alföldi tájtípus* közbeiktatása mellett. A turanidnak az europid típusokba való további, még alig észlelhető átmenetét a turanoidokkal kísérlem meg bemutatni; majd ez az átmenet a kevert típusokon keresztül a keleteurópoidokba, armenoidokba, dinaroidokba stb. megy át.

1. Turanid típus.
II. sz. táblázat

Fejméretek, jelzők	Férfi		Nő	
	eset-szám	középérték	eset-szám	középérték
fej legnagyobb hossza (1)	48	188.72	65	180.95
fej legnagyobb szélessége (3)	48	162.96	65	157.23
fülmagasság (15)	48	126.31	62	121.95
legkisebb homlok szélesség (4)	48	113.22	65	109.23
arcmagasság (18)	48	122.69	65	112.06
járomívszélesség (6)	48	150.97	65	143.59
állkapocsszeglet széllessége (8)	48	116.54	65	109.68
orrszélesség (13)	48	35.29	65	32.40
orrmagasság (21)	48	55.51	65	51.50
fej hosszúsági-szélességi jelzője (3:1)	48	86.36	65	86.77
morfológiai arcjelző (18:6)	48	81.27	65	78.00
orrjelző (13:21)	48	63.70	65	62.95
Testméretek:				
testmagasság (1)	48	170.00	65	159.52
ülőmagasság (23)	48	89.80	65	85.39
vállszélesség (35)	48	39.23	64	36.65
transzverzális mellkasátmérő (36)	29	30.51	43	28.67
mellkerület nyugalomban (61)	48	100.89	65	100.50
teljes karhossz (47)	47	76.69	60	70.91

A turanid típuson belül egy mongolos és egy európaias jellegű (pamíri) altípust különböztethetünk meg.[1] A továbbiakban a mongolos jellegű altípus esetében a nálunk elterjedt turano-mongoloid elnevezést használom, a mindkét altípussal kapcsolatot mutató egyéneknél pedig a turanid kifejezést. A turanid csoportból 3 férfi és 3 nő áll közel a pamíri altípushoz. A csoport többi tagjaitól csak két méretben észlelhető fokozati eltérés: 1. az egyenes orr kicsit hosszabb és előre jobban kiemelkedő, 2. a koponya azonos szélesség mellett valamivel rövidebb és ezzel párhuzamosan fokozódik a lampdoid lapultság, bár a tarkó egyik esetben sem lapos. (Ezt az enyhén gömbölyű és lapos tarkó közötti átmenetet meredek tarkóként szerepeltetem.)

* Bartucznál „Alföldi erős turanid jelleggel" elnevezéssel szerepel.

[1] Eickstedt E: *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit* (Stuttgart, 1934) 170. oldal.

Bartucz által „A magyar ember"[2] című műben „alföldi erős turanid jelleggel" meghatározott csoport nálam a turanid csoportba soroltatott, míg professzorom által „alföldinek" nevezett tájtípusból azok, akiknél másik típus nem mutatható ki, (csak a vonások lesímultabbak) turanoidként különíttettek el, akiknél pedig az egyes méretek, vagy jellegek közelednek a balti, vagy előázsiai típusokhoz, nálam a turanid-balti és a turanid-előázsiai keveredés első lépcsőjét alkotják.

A kecskeméti turanidok részletes leírása:

A testmagasság a nagyközepes és a magas termet határán van. A normál variánsok férfiaknál 165 és 174, nőknél 155 és 166 cm között vannak. A turanidok termete tehát nagyközepes és mérsékelten magas. A turanid és a turano-mongoloid csoport között magasság tekintetében nincs eltérés.

Ülőmagasság. A kecskeméti turanidok ülőmagassága a testmagassághoz viszonyítva mérsékelten nagynak mondható. A turano-mongoloidok között főként a nőknél egyes esetekben nagy ülőmagasság is előfordul. Az ülőmagasság átlagban férfiaknál 52,8, nőknél 53,4%-a a testmagasságnak.

Vállszélesség, mellkerület, mellkasátmérő. Mindhárom méret igen nagy és a vizsgáltak között a legnagyobb méreteket adja. Főként a mellkerület és a mellkasátmérő nagysága szembetűnő, annak ellenére, hogy kimondottan kövér (elhízott) egyén sem a férfiak, sem a nők között nem volt. A turanidok kar- és lábizmai erősen fejlettek, különösen a karok igen erősek.

Fejméretek. A fej általában hosszú, széles — igen széles, a kerület nagy. A turano-mongoloidoknál azonos szélesség mellett a hosszúság hangsúlyozottabb. A fülmagasság középmagas — magas, a nők között a magas méret valamivel gyakoribb. A homlok széles — igen széles, (felfelé gyakran szélesedő) középmagas — magas, meredek, vagy enyhén hátrahajló. A járomív igen széles, széles, az arc középmagas, a turanidoknál inkább az alacsony, a turano-mongoloidoknál inkább a magas arc felé közeledő. A járomív előreugró, a turano-mongoloidoknál enyhén lapos arcok is előfordulnak. A nőknél fokozódik a középmagas arcon belül az eltolódás az alacsony felé. Az állkapocs abszolut méretben széles, de az erős járomív miatt nem mutat olyan szegletes formát, mint a balti típusnál. (Az igen széles szibirid állkapocsszegletnél abszolut méretre is keskenyebb.) Az orr és száj közötti rész (bőrös felsőajak) középmagas, egyes esetekben kissé alacsony. Az alsó állkapocs középmagas. Az orr általában középhosszú, egyenes, az orrhát közepesen kiemelkedő, az orrgyök középszéles, középmagas-alacsony; a turano-mongoloidoknál az alacsony orrgyök és a közepesnél alacsonyabb orrhát gyakrabban fordul elő. Az orr középszéles, az orrcsúcs egyenes. (A turanid és a turano-mongoloid csoport között a különbség elsősorban az orrban másodsorban pedig a járomív laposságában jelentkezik.) A nyakszírt enyhén gömbölyű, ritkábban meredek (ezen utóbbi a turanid csoportnál gyakoribb), a fül középnagy, a glabella

[2] Bartucz L.: *A magyar ember* (Budapest, évszám nélkül) 417—422. oldal.

férfiaknál középerős (Broca 2—4) nőknél gyenge, vagy közepesnél gyengébb (Br 0—2). A szemnyílás enyhén szűk, enyhén ferde, a felső szemhéj redője igen erősen, vagy erősen fejlett bő zsírpárnájú, általában a szem sarkáig leér és bár az epikantusz csak 13%-ban fordul elő, gyakran súrolja ennek határát. A nőknél főleg a turano-mongoloidoknál az igen erős zsírpárna és a szűk szemrés gyakoribb. A szemszín barna (zöldesbarnától a sötétbarnáig), a hajszín barna, sötétbarna, fekete.

Jelzők. A turanid férfiak és nők fejjelzője rövid és túlrövid, a férfiak 50%-a, a nők 45%-a túlrövidfejű, a jelzők zöme a két jelzőcsoport határán adódik. (Férfiaknál 84—88-ig, nőknél 84—89-ig). A turano-mongoloidok között, főként férfiaknál valamivel ritkább a túlrövidfejű. Arcjelző tekintetében az alacsonyarcúság az uralkodó (a középmagas, igen széles arc következtében), utána az igen alacsonyarcúság következik, míg a középarcúság ritka. Mind az igen alacsonyarcúság, mind a középarcúság általában az alacsony arcjelző határához közel adódik. A turanidok orrjelzője 90%-ban keskeny. A jelzők zöme a keskenyorrúság közepe és a középorrúság határa között van, a jelző tíz esetben a középorrúságba is áthajlik.

A jellegzetes turanidok méreteinek és jelzőinek átlagát a II. számú táblázat tartalmazza.

A vizsgált községek között Tiszakécskén találtam a legtöbb turanid típusút, sorrendben a második Móricgát, a harmadik Lajosmizse; ez a típus legritkábban Izsákon és Bugacon fordul elő, de az általam mért egyének között ez utóbbi községekben is relatív többségben van.

2. Keleteurópid (keletbalti) típus.

III. sz. táblázat:

Fejméretek, jelzők	Férfi		Nő	
	esetszám	középérték	esetszám	középérték
fej legnagyobb hossza (1)	12	188.16	13	179.58
fej legnagyobb szélessége (3)	12	156.08	13	150.77
fülmagság (15)	11	122.86	13	119.69
legkisebb homlokszélesség (4)	11	109.59	13	107.11
arcmagasság (18)	12	114.62	13	105.84
járomívszélesség (6)	12	145.33	13	138.23
állkapocsszegletszélesség (8)	11	114.63	13	107.38
orrszélesség (13)	12	35.—	13	32.65
orrmagasság (21)	12	51.20	13	48.19
fej hosszúság-szélességi jelzője (3:1)	12	82.97	13	84.01
morfológiai arcjelző (18:6)	12	78.81	13	76.53
orrjelző (13:21)	12	68.49	13	67.92
Testméretek:				
testmagság (1)	12	162.12	13	154.15
ülőmagasság (23)	11	86.33	13	82.43
vállszélesség (35)	11	37.19	13	35.16
transzverzális mellkasátmérő (36)	7	28.—	9	27.03
mellkerület nyugalomban (61)	11	93.25	13	93.53
teljes karhossz (47)	11	72.82	12	68.70

A keleteuropid (keletbalti) típus tekintetében az antropologusok eltérő álláspontokat foglalnak el. Egyesek szerint a „cromagnoid" típusból keletkezett továbbfejlődés útján,[3] mások tagadják önállóságát és egyrészt az északi típus egyik változatának (Montandon)[4], másrészt „északi-mongolo-alpin" keveredésnek tartják (Zograf)[4]; de a szerzők többsége (Deniker, Günther, Eickstedt, Csepurkovszky, Csekanovszky)[4 5] elismeri önállóságát. Ugyanakkor Deniker már „Visztulai mellékágát" (tájtípusát) is megkülönbözteti. A magyar szakirodalom elismeri a keletbalti típus önállóságát, de Bartucz már rámutat az egyes szerzők között fennálló véleményeltérésekre. Nemeskéri pedig több változatról tesz említést.[6]

A fentieknek megfelelően a balti típusba sorolt egyének a legkevésbé egységesek Kecskemét és környéke öt fő típusa között. Anyagomban a balti típuson belül az alábbi altípusok és változatok különíthetők el: 1. Balti (klasszikus), 2. balto-mongoloid, 3. gracilis-balti, 4. túlrövidfejű-balti.

Az első két csoportból 25 egyén méretei és jellegei egyeznek meg teljesen a balti típus leírásával és a fenti táblázatot e 25 személy méretei alapján állítottam össze.

A túlrövidfejű-balti csoportba csak három nő sorolható be, így ennek csekély a jelentősége. E csoportnál az erősen felálló homorú, rövid orr, igen alacsony arc, sötétszőke haj, szürke szem a balti típussal egyezik, de az állkapocsszeglet kevésbé széles, az orr szélesebb és a koponya azonos szélesség mellett lényegesen rövidebb. A termet alacsony. Az esetek kis száma miatt e csoportnál bővebb tanulmányozásra nem volt lehetőség. A harmadik csoport lényegesen nagyobb jelentőségű. A kisközepes termet, alacsony, homorú, felálló orr, sötétszőke haj, szürke szem és a mérsékelten alacsony arc megegyezik a balti típus leírásával, de a vékony csontozat, kis mellkerület, a középszéles járomív, az állkapocsszeglet kisebb mérete és azonos koponyahosszúság mellett a kisebb koponyaszélesség eltér a klasszikus balti típustól. (Ezen altípusról már Nemeskéri megemlékezett a kenézlői temető koponyáival kapcsolatban és az eltérő jellegeket mediterrán hatásra vezette vissza.[6] Hasonló formában jelentkezik a balti típus az üllői avarkori és kérpusztai árpádkori koponyák egy részén is.) Az egyes eltérő jellegek miatt ezen csoport sem vétetett figyelembe a fenti táblázat összeállításánál, de megjegyzem, hogy a klasszikus balti típusba sorolt személyek közül öt férfi és három nő is rokon vonásokat mutat e csoporttal.

A kecskeméti jellegzetes baltiak részletes leírása:

Testmagasság. A termet kisközepes, közepes, eléggé egységes, a fér-

[3] Lipták P.: *Awaren und Magyaren in Donau-Theiss Zwicshenstromlandgebiet* (Acta Arch. Hung. 8) (1958) 238. oldal.

[4] Bartucz L.: *A magyar ember* (Budapest, évszám nélkül) 398—400. oldal

[5] Eickstedt E.: *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit* (Stuttgart, 1934) 366—369. oldal.

[6] Nemeskéri J.: *Az embertan és a magyar őstörténet.* (Ligeti Lajos: *A magyarság őstörténete* 226—227. oldal.)

fiak között kilenc esetben 158 és 167 cm, nőknél pedig minden esetben 149 és 158 cm között van.

Ülőmagasság. Az ülőmagasság férfiaknál 53,3, nőknél 53,4%-a a testmagasságnak, tehát relatíve nagy, de nem olyan mértékben, mint az általában a baltiakra jellemző. (Az utóbbi főként a nőkre vonatkozik).

Vállszélesség, mellkerület és mellkasátmérő. Mindhárom méret középszéles, azonban helyi viszonylatban mind átlagon alul van, főként a férfiaknál. Érdekes, hogy a nőknél a transzverzális mellkasátmérő, nagy mellkerület esetén sem volt nagy. A baltiak izomzata átlagon aluli fejlettséget mutat, főleg a férfiaknál.

Fejméretek. A fej általában hosszú (a középhosszú és igen hosszú méretek közel vannak a hosszú csoport határához), széles, középszéles. A fülmagasság majdnem kizárólag középmagas, a legkisebb homlokszélesség középszéles, a homlok felfelé nem szélesedik, középmagas, enyhén hátrahajló. A járomív enyhén előreálló, túlnyomóan széles (a középszéles és igen széles méretek a széles csoport határán adódnak), az arc túlnyomóan alacsony (a középmagas méretek közel vannak az alacsony arc határához). Az orr és száj közötti rész középmagas, vagy enyhén alacsony. Az állkapocs széles, de a viszonylag kevésbé széles járomív miatt igen szélesnek látszik és szegletessé teszi az arcot. Az orr rövid, leginkább homorú, olykor egyenes, az orrhát alacsony, az orrgyök középszéles, alacsony, vagy középmagas, az orrcsúcs túlnyomóan felálló, ritkán egyenes, főleg a balti csoportnál hegyesen, vagy bunkószerűen kinyúló. Az orr középszéles. A tarkó enyhén, vagy erősebben gömbölyű, a fül középnagy, a glabella férfiaknál középerős (Br. 3—2), a nőknél gyenge (Br. 1—0). A szemnyílás enyhén ferde és enyhén szűk, vagy közepesen nyitott a felső szemhéj redője fele részben közepesen, fele részben erősen fejlett, de zsírpárnája sohasem olyan erős, mint a turanid, vagy a mongoloid típusnál. (Egy baltomongoloid nőnél epikantuszt is találtam). A szemszín szürke, vagy szürkéskék, a hajszín szürkés árnyalatú sötétszőke, vagy szőkésbarna.

Jelzők. A baltiak fejjelzője háromnegyed részben rövidfejű (ezen belül nagyobbrészt enyhén rövidfejű), negyed részben középfejű. A középfejűek jelzője a rövidfejűség határán van. Az arcjelzőt illetően az alacsonyarcúság és az igen alacsonyarcúság egyformán fordul elő úgy, hogy a férfiak között az alacsonyarcú, nők között pedig az igen alacsonyarcú a több. A nagyfokú alacsonyarcúság inkább a kis arcmagasság, mint a nagy járomívszélesség következménye. Az orrjelző kétharmad részben keskeny, egyharmad részben középszéles, a nőknél az utóbbi a gyakoribb. A középszéles jelző nem a nagy szélesség, hanem a kis orrmagasság következménye.

A vizsgált helységek közül a legtöbb balti típusú lakos Bugacon, majd Jakabszálláson volt. E típus előfordulása Kecskeméten és Izsákon is gyakori, viszont a többi községekben jóval kisebb. (Legkevesebb van Ókécskén, majd Orgoványon.)

3. Dinári típus.

IV. sz. táblázat:

Fejméretek, jelzők	Férfi:		Nő:*	
	esetszám	középérték	esetszám	középérték
fej legnagyobb hossza (1)	12	182.41	2	178.25
fej legnagyobb szélessége (3)	12	158.04	2	155.25
fülmagasság (15)	12	125.37	2	123.50
legkisebb homlokszél (4)	12	108.91	2	106.75
arcmagasság (18)	12	129.25	2	117.—
járomívszélesség (6)	12	141.29	2	140.—
állkapocsszegletszél (8)	12	111.66	2	106.50
orrszélesség (13)	12	34.54	2	30.50
orrmagasság (21)	12	59.33	2	59.25
fej hosszúság-szélességi jelzője (3:1)	12	86.66	2	87.06
morfológiai arcjelző (18:6)	12	91.53	2	83.60
orrjelző (13:21)	12	58.28	2	51.31
Testméretek:				
testmagasság (1)	12	174.88	2	162.85
ülőmagasság (23)	12	91.80	2	86.—
vállszélesség (35)	12	39.14	2	36.75
transzverzális mellkasátmérő (36)	7	29.10	2	27.—
mellkerület nyugalomban (61)	12	95.33	2	91.25
teljes karhossz (47)	12	79.71	2	72.10

A kecskeméti dináriak közül csak a férfiak részletes leírása áll módomban, mivel a nők között ez a típus olyan ritkán fordul elő, hogy részletes megfigyelésre és összehasonlításra nem volt lehetőség.

Testméretek. A dinári férfiak termete 10 esetben magas, 2 esetben igen magas. A láb és a kar abszolute és a testmagassághoz viszonyítva is hosszú,a váll széles, vagy mérsékelten széles, a mellkas és transzverzális mellkasátmérő mérsékelten nagy. Az ülőmagasság átlagban 52,5 %-a a testmagasságnak, ami valamivel több, mint a dináriaké általában. A karizmok fejlettsége jó közepes, helyi viszonylatban közepes. Elhízást idősebb korban sem észleltem.

Fejméretek. A fej középhosszú (az összes méretek 176 és 188 mm közöttiek), és minden esetben széles (156—160 mm). A kisebb hosszúság és a mérsékelt szélesség miatt a koponya kerülete a kecskemétiek átlagánál kisebb. A fülmagasság 9 esetben középmagas, 3 esetben magas. A legkisebb homlokszélesség középszéles, a homlok felfelé szélesedő, középmagas, enyhén, vagy közepesen hátrahajló. A járomív felerészben középszéles, felerészben mérsékelten széles, az arccsont normális helyzetű, ritkán enyhén előreálló. Az arc magas, az állkapocsszeglet középszéles, az áll magas, de nem annyira megnyúlt, mint általában a dináriaknál. Az orr hosszú, erősen előreugró, minden esetben domború. Az orrgyök magas, középmagas, középszéles, vagy keskeny, az orrcsúcs kétharmad részben egyenes, egyharmad részben lehajló. Az orr és a száj közötti rész középmagas, néha enyhén alacsony. A nyakszirt őrizte meg

* Az esetek kis száma miatt nőknél az átlagok nem teljes értékűek.

legkevésbbé a dinári jelleget, amennyiben csak egyharmad részben lapos, viszont kétharmad részben meredek, vagy enyhén gömbölyű. A középnagy és a nagy fül kb. egyenlő arányban fordul elő. A vizsgálat során a legtöbb nagyfülűt a dináriak között találtam. A glabella általában erős (Br. 5), ritkábban közepes, vagy nagyközepes fejlettségű (Br. 3—4). A szemnyílás általában egyenes, enyhén tág, vagy közepesen nyitott. A felső szemhéj redője általában gyengén, vagy közepesen fejlett, ritkán teljesen hiányzik. A barna szemszín együttes gyakorisága az esetek kétharmad részében fordul elő, míg a további egyharmad rész kevert (zöldes) szemszínű. A haj mély sötétbarna, sötétbarna, barna, egy esetben szőkésbarna (szőke dinári altípus?[7]). A dinári típus általános leírásával összehasonlítva a nyakszirtnél a legnagyobb az eltérés, de az igen magas dinári arc is csak mérsékelten jelentkezik és a járomív is valamivel szélesebb.

Jelzők. A dinári férfiak között 6 túlrövidfejűt és 6 rövidfejűt találtam, az összes jelzők 84 és 89,5 közöttiek. Az arcjelzőt tekintve a magasarcúság uralkodó. Az összes esetek 87 és 95,6 között adódtak. Az orrjelző keskeny.

Ezt a típust Kecskeméten és Lajosmizsén találtam nagyobb számban, legkevésbé Orgoványon, Bugacon és Ókécskén fordul elő. Feltűnő, hogy a férfiak között ötször annyi dinári van, mint a nők között. Ilyen aránytalanság a nemek között egyik típusnál sincs.

4. Előázsiai típus.

V. sz. táblázat:

Fejméretek, jelzők	Férfi:		Nő:	
	eset-szám	középérték	eset-szám	középérték
fej legnagyobb hossza (1)	9	182.38	6	173.66
fej legnagyobb szélessége (3)	9	157.55	6	151.58
fülmagasság (15)	9	123.05	6	118.67
legkisebb homokszél (4)	9	107.11	6	103.66
arcmagasság (18)	9	122.33	6	112.16
járomívszélesség (6)	9	141.72	6	135.33
állkapocsszegletszélesség (8)	9	109.11	6	103.58
orrszélesség (13)	9	34.88	6	31.25
orrmagság (21)	9	58.94	6	54.—
fej hosszúság-szélességi jelzője (3:1)	9	86.31	6	87.29
morfológiai arcjelző (18:6)	9	86.21	6	82.84
orrjelző (13:21)	9	59.15	6	57.98
Testméretek:				
testmagasság (1)	9	163.75	6	154.11
ülőmagasság (23)	9	86.85	6	83.50
vállszélesség (35)	8	37.78	5	34.56
transzverzális mellkasátmérő (36)	4*	29.50	4	25.47
mellkerület nyugalomban (61)	9	93.83	6	90.50
teljes karhossz (47)	8	73.71	6	68.53

[7] Bartucz L.: A *magyar ember* c. művében (394—395 o.) ír ezen altípusról

* Az átlag aránytalanul nagy, mert a véletlen folytán a gyenge testalkatúak méretei nagyrészt hiányoztak.

Testmagasság: A kecskeméti előázsiaiak nagy többségben kis — és nagyközepes termetűek.

Ülőmagasság: Az ülőmagasság mérsékelten hosszú, vagy hosszú, a férfiaknál 53, a nőknél 54,35 %-a a testmagasságnak, a kar és a láb a testmagassághoz viszonyítva kissé rövid.

Mellkerület, mellkasátmérő, vállszélesség: Mindhárom méret általában közepes, de helyi viszonylatban a legkisebb méretek közé tartozik. Különösen szembetűnő ez a nők mellkasátmérőjénél, ami miatt mellkerületük is átlagon aluli.

Fejméretek: A fej általában középhosszú (a méretek férfiaknál 176 és 186 mm, nőknél 168 és 177 mm közöttiek) és széles. (Férfiaknál 155 és 160 mm, nőknél 147 és 158 mm között.) A fej hossszúsága megegyezik a dináriakéval, szélessége pedig alig valamivel kisebb. A fülmagasság középmagas. A homlok középszéles, vagy keskeny felfelé nem, vagy csak gyengén szélesedő, középmagas, hátrahajló. A járomív középszéles, vagy széles. Az arccsontok normál helyzetűek, vagy enyhén előreállók. Az arc középhosszú, az állkapocsszeglet középszéles, vagy kissé keskeny, az áll középmagas, általában hátrahúzott. Az arc lefelé többnyire erősen keskenyedő. Az orr hosszú, erősen előreugró, domború, az orrcsúcs lehajló. A hosszú orr ellenére a felső arc legfeljebb középmagas, mert az orr és a száj közötti rész rövid. Az orrgyök középszéles, vagy keskeny, középmagas. Lapos tarkó csak egy esetben fordult elő, a többi enyhén gömbölyű, vagy meredek. A fül középnagy, a glabella a férfiaknál közeperős, erős (Br. 3—5), nőknél gyengeközepes (Br. 2.). A szemnyílás egyenes, vagy enyhén ferde, tág, vagy közepes nyílású, a felső szemhéj redője gyengén fejlett, vagy hiányzik. A barna szemszín nagy többségben van, de egyharmadrészben a zöldesbarna is előfordul. A hajszín sötétbarna és fekete.

Jelzők: Az előázsiaiak fejjelzője felerészben túlrövid, felerészben rövid, a jelzők ingadozása kicsi (84,60 és 90,38 között). Az arcjelző túlnyomóan középmagas két-két esetben azonban magas, illetve alacsony arc is előfordult, mindkettő közvetlenül a középarcúság határán. Az orrjelző keskeny. Megjegyzem, hogy a keskeny jelzők nagy része is megközelíti az igen keskenyorrúságot.

Az előázsiai típus előfordulása helységenként nagyon változó. Legtöbb volt Orgoványon és Móricgáton, ezzel szemben Ókécskén és Bugacon alig fordult elő. Az előázsiai típus a kunok között játszik komoly szerepet a lakosság összetételében.

Megjegyzem, hogy az általam vizsgált előázsiaiak kis részben eltérnek a szakirodalomban ismertetett leírásoktól, még pedig testmagasság, alkat és tarkó tekintetében.

Eickstedt[8] és Bartucz[9] szerint az előázsiai típus termete nagyközepes, férfiaknál 166—167 cm magas, míg Kecskeméten többnyire kiskö-

[8] Eickstedt E.: *Rassenkunde und Rassengeschishte der Menschheit* (Stuttgart, 1934) 166. oldal.

[9] Bartucz L.: *A magyar ember* (Budapest, évszám nélkül) 410. oldal.

zepes, sőt férfiaknál néha alacsony. Megjegyzem, hogy Oshanin a középázsiai rasszok leírásakor az előázsiait kisközepesként említi[10], sőt Nemeskéri hajdúböszörményi és vámospércsi vizsgálatai alkalmából is alacsony és kisközepes termetűnek találta az előázsiai típusú egyének termetét.[11]

Eickstedt és Bartucz szerint az előázsiaiak alakja zömök és nagy a vállszélesség, ezzel szemben a kecskeméti előázsiaiak válla és mellkasa is inkább keskeny, mint széles. Érdekes, hogy adataim e téren is egyeznek Nemeskéri hajdúsági adataival.

Nyakszirt tekintetében van a legkisebb eltérés, mert bár a szakirodalom szerint az előázsiaiakra a lapos nyakszirt a jelemző, az Eickstedt[12] és Bartucz[13] által tipikus előázsiaiakként képen bemutatott egyének tarkója nagyrészt meredek és enyhén gömbölyű, sőt Bartucz azt is megemlíti, hogy az előázsiaiak nyakszirtje lapos, vagy gyengén kidomborodó.[13]

5. Mongoloidok.
VI. sz. táblázat

Fejméretek, jelzők	Férfi:		Nő:	
	eset-szám	középérték	eset-szám	közép érték
fej legnagyobb hossza (1)	12	189.79	30	178.93
fej legnagyobb szélessége (3)	12	156.71	30	154.23
fülmagasság (15)	12	123.42	29	120.45
legkisebb homlokszél (4)	12	110.54	30	108.73
arcmagasság (18)	12	125.54	30	114.71
járomívszélesség (6)	12	148.58	30	141.01
állkapocsszegletszélesség (8)	12	118.25	30	107.85
orrszélesség (13)	12	34.50	30	33.16
orrmagasság (21)	12	55.67	30	50.82
fej hosszúság-szélességi jelzője (3:1)	12	82.56	30	86.23
morfológiai arcjelző (18:6)	12	84.25	30	81.37
orrjelző (13:21)	12	62.06	30	64.76
Testméretek:				
testmagasság (1)	12	169.39	30	156.95
ülőmagasság (23)	12	89.42	30	83.77
vállszélesség (35)	12	39.03	29	36.32
transzverzális mellkasátmérő (36)	6	28.88	18	28.10
mellkerület nyugalomban (61)	12	95.52	30	96.04
teljes karhossz (47)	11	76.56	28	70.03

A mongoloidok csoportja nem egységes, az egyes jellegek feltehetően több mongoloid típussal hozhatók kapcsolatba. Megjegyzem, hogy

[10] Nemeskéri J. és Gáspárdi G.: *Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz.* (Annáles V — (1954) — 515. oldal.)
[11] Nemeskéri J.: *Adatok a hajdúk antropológiájához* (Budapest, 1938) 53. o.
[12] Eickstedt E.: *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit* (Stuttgart, 1934) 166. oldal.
[13] Bartucz L.: *A magyar ember* (Budapest, 1938) 410., 412., 413. oldal.

a mongoloidok között összesen 3 nőn véltem túlnyomóan mongol vonásokat felismerni, a többieken a mongol jellegek mellett már több európai vonás észlelhető, ezért az utóbbiak csak mongoloidok (mongolszerűek).

A tipikus mongoloidok száma olyan kevés, hogy részletes tanulmányozásra nem volt lehetőség, de ezeknél a széles, igen széles, csontos, lapos arc, alacsony orrhát, hátrahajló, középmagas homlok, fakó, sárgás bőr már első látásra szembetűnő.

A mongoloidok között megkíséreltem elkülöníteni egy az europoszibirid (urali) típussal kapcsolatba hozható csoportot. Megjegyzem, hogy az urali jellegeket csaknem kizárólag férfiakon észleltem. (Hasonló jelenség mutatkozik a honfoglaláskori leleteknél is, ahol a szibirid férfiak száma jóval több, mint a nőké.[14] Ez a jelenség részben azzal is magyarázható, hogy a jellegzetes urali vonások (széles, erős állkapocs, magas arc, hátrahajló homlok, közepes fejjelző) mind olyanok, amelyek a nőknél veszítenek erejükből, s nehezen ismerhetők fel. Tekintettel az előbbiekre, alább csak az urali férfiak ismertetését kísérelhetem meg.

VII. sz. táblázat:
(Urali férfiak)

Fejméretek	esetszám	középérték	Jelzők és testméretek	esetszám	középérték
fej legnagyobb hossza (1)	6	192.25	fej hossz.-széles. jelzője (3:1)	6	80.36
fej legnagyobb szélessége (3)	6	154.90	morfológiai arcjelző (18:6)	6	87.25
fülmagasság (15)	6	121.61	*orrjelző (13:21)*	*6*	*59.44*
legkisebb homlokszél (4)	6	109.91	testmagasság (1)	6	170.85
arcmagasság (18)	6	130.61	ülőmagsság (23)	6	88.62
járomívszélesség (6)	6	148.75	vállszélesség (35)	6	40.17
állkapocsszegletszélesség (8)	6	119.17	transzv. mellkasátmérő (36)	3	30.45
orrszélesség (13)	6	34.—	mellkerület nyugalomban (61)	6	95.65
orrmagasság (21)	6	57.25	teljes karhossz (47)	6	78.23

Testméretek. Az urali férfiak között egy igen magas, kettő magas és három nagyközepes termetű. A magassághoz viszonyítva az ülőmagasság aránylag kicsi, ezzel szemben a lábak és különösen a karok igen hosszúak. A mellkerület és a transzverzális mellkasátmérő is nagy (bár nem annyira, mint a turanidoknál), emellett azonban a vállszélesség igen nagy. Az izomzat erősen, vagy közepesen fejlett.

Fejméretek. A koponya hoszú, középszéles, vagy mérsékelten széles a fülmagasság középmagas, de az alacsony méretekhez erősen közeledő. A homlok középszéles, vagy keskeny, középmagas, hátrahajló A járomív széles, ritkán igen széles, az arccsontok erősen kiállnak, az arc enyhén lapos jellegű és magas. Az orrhát egyenes, középmagas, az orrcsúcs egye-

[14] Lipták P.: *An antropológical survey of magyar prehistory* (Acta Linn Hung. 4. (1954) 148—149. oldal.

nes, gyakran kissé nyomott. Orrmagasság tekintetében a mérsékelten hosszú és a középhosszú orr a jellemző. A tarkó gömbölyű, a fül közepes, vagy nagy, a glabella mérsékelten erős (Br. 4—3). A szemnyílás ferde, szűk, a felső szemrés redője erősen fejlett, de nem olyan bő zsírpárnájú, mint a turanid típusnál. A szem színe zöldes, zöldesbarna, zöldesszürke, a hajszín barna, vagy fekete.

Jelzők. Fejjelzők tekintetében a középhosszú csoport felső határa a jellemző, az arcjelző a magas és a középmagas csoport határán ingadozik, az orrjelző keskeny.

Az urali jellegek eléggé ritkán jelentkeznek, leggyakrabban mégis Ökécskén fordulnak elő. E típus kevert alakban túlnyomó többségben turaniddal vegyül.

6. Mediterránok és keleti mediterránok.

A ritkábban előforduló típusok közül a mediterránoknak van legnagyobb jelentősége. A mediterrán jellegek összes előfordulása 4,1%, ebből azonban legfeljebb 1% a gracilis mediterrán (ibero-inzuláris), míg a többi 3,1%-a keleti mediterrán csoportokba sorolható. A gracilis mediterrán jellegek: kisközepes-alacsony termet, vékony csontozat,gyengébben fejlett izomzat, sötét színkomplexió, mérsékelten hosszú keskeny koponya, középhosszú, keskeny arc. E jellegek könnyen felismerhetők, azonban a nagyobb jelentőségű keleti mediterránok közelebbi meghatározása már nehézségekbe ütközik. Az erősen sötét haj, szem és bőr, a domború mérsékelten hosszú, általában lehajló orr és rövid orr és száj közötti rész az egyezően észlelhető jellegek. A többi jellegek főleg két kb. egyenlő csoportra oszthatók:

1. Az egyik csoportra a közepes termet a jellemző, vékonyabb csontozattal és gyengébben fejlett izomzattal. Az arc keskeny, középmagas, a fej méretei kisebbek, az orrjelző keskeny.

2. A másik csoportra a nagyközepes, mérsékelten magas termet és erősebb testalkat a jellemző. A járomív szélesebb, az arcmagasság a középmagas és a magas határán van, a koponya méretei nagyobbak. Ezen utóbbinál az orrcimpák gyakran szélesek, így az orrjelző bár általában csak közeledik a középorrúság felé, gyakran kifejezetten középorrú.

A két keleti mediterrán csoport szétválasztása azért is nehéz, mert az első előázsiai, a második viszont nagyrészt turanid keveredésben jelentkezik.

A keleti mediterránoknak a lajosmizsei és orgoványi jászok között van komoly szerepük a lakosság összetételében.

A vizsgálat során ritkán előforduló típusok rövid leírását az alábbiakban adom meg:

7. Északi típus

Magas, szőke, kékszemű, igen hosszú, középszéles fejű, hosszú, keskeny arcú, egyenes, keskeny orrú. A karok és lábak hosszúak.

8. Alpi típus

Kisközepes, vagy alacsony termetű, barna hajú, barna szemű, feje középhosszú, széles, járomíve széles, az arc középmagas, feltűnően kerek, az orr homorú, rövid, felálló orrcsúccsal. Az alsó lábszár feltűnően rövid.

9. Lapponoid típus

Vonásai az alpira hasonlítanak azzal a különbséggel, hogy a testmagasság kifejezetten alacsony, a fej és a járomív méretei arányosan kisebbek, az arc és orrmagasságnál a méretcsökkenés fokozott, az orrszélesség nagy.

10. Cromagnoid típus

Tisztán nem fordult elő, de a cromagnoid keveredésű egyéneken is kiütközött a magas termet, erős csontozat, erős glabella, igen hosszú fej és nagyobbrészt a világos (kék és kékesszürke) szemszín.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BEFEJEZÉS

A Kecskeméten és környékén végzett embertani adatgyűjtés csak kezdetét jelenti a Duna-Tisza közén tervbe vett további hasonló munkának. E részben befejezett, részen folyamatban levő gyűjtésem adatai alkalmasak lesznek arra, hogy az érdeklődők a Duna-Tisza köze népét még jobban megismerjék. Tapasztalataim és a várható kritika — úgy vélem — elősegíti majd egy-egy község — lehetőleg egész — felnőtt lakosságát érintő rendszeres embertani kutatást.

Végül is meg kell említenem, magam is helytelennek tartom azt, hogy a vizsgált népesség adatait nem dolgoztam fel külön korcsoportok szerint is. Ennek egyik oka, hogy a mért egyének tulnyomóan középkorúak, a 24 éven aluli férfiak és a 60 éven felüli nők száma annyira csekély, hogy a nyerhető átlagok minden további összehasonlításra alkalmatlanok lennének. A már folyamatban levő és időközben befejezett további vizsgálataim adatait már három korcsoportot figyelembe véve dolgozom fel.

Országos Széchényi Könyvtár

FÜGGELÉK
(Méréstechnikai leírás.)

A méréseket Martin „Lehrbuch der Antropologie" c. művében leírt szempontok szerint végeztem. Az alábbiakban vázolom a méretek felvételének módját:

1. Fej legnagyobb hossza: a glabella és a nyakszirt hátrafelé legkiállóbb pontja közötti távolság.
2. Fej legnagyobb szélessége: a fej oldalt legkiállóbb két pontjának távolsága.
3. Fülmagasság: a fül tragus porca felső sarokpontjának távolsága síkban a fejtető legmagasabban fekvő pontjától.
4. Legkisebb homlokszélesség: a homlok két frontotemporale pontja közötti távolság.
5. Arcmagasság: az orrgyök nasion pontja és az áll alsó pontja közötti távolság.
6. Járomív-szélesség: a járomív oldalt legkiállóbb két pontjának távolsága.
7. Állkapocsszeglet-szélesség: az állkapocsszeglet oldalt legkiállóbb két pontja közötti távolság.
8. Orrszélesség: az orrcimpa oldalt legkiállóbb két pontja közötti távolság.
9. Orrmagasság: Az orrgyök nasion pontja és az orrsövény töve közötti távolság.
10. Testmagasság: a vertex függőleges távolsága a földtől egyenes, de nem merev testtartásban, lenyúló karokkal, befelénéző tenyérrel, zárt sarkokkal, a fejet német vízszintesbe, a lábfejet 45 fokos szögbe állítva. Kecskeméten kizárólag, vidéken túlnyomóan mezitláb mértem a vizsgált egyéneket, vidéken csizma és bakancs esetén három cm-t számítottam le.
11. Ülőmagasság: a vertex távolsága a vízszintes ülőlaptól.
12. Vállszélesség: a két acromion távolsága.
13. Transzverzális mellkasátmérő: a mellkas transzverzális átmérője a mezosternale magasságában. Ez az egyetlen méret, melynek felvétele során részben eltérten Martin előírásától, amennyiben súlyfelesleg esetén az antropométert közepesen beszorítottam, mert a zsírpárnától független átmérő megismerésére törekedtem. A beszorítás miatt a gyakori elhízás miatt a nők e méretének átlaga kisebb lett.

14. Mellkerület: a mellkas kerületét nyugalomban, lelógó karok mellett mértem, férfiak esetében a mérőszalagot a hónalj alatt, a lapocka alsó csúcsán, és a mellbimbó felett vezettem. Férfiakat derékig levetkőzve, vagy ingben mértem, míg a nőket vékony ruhában, ezért a nők általam mért mellkerülete nem pontos.

15. Teljes karhossz: a jobb középujj-csúcs távolsága az acromiontól.

Az 1, 2, 4, 6. és 7. szám alatti méréseket tapintó körzővel vettem fel és ezenkívül „Bense antropométerrel" is végeztem ellenőrző mérést, a mellkerület méréséhez mérőszalagot használtam, a többi méretet „Bense antropométerrel" vettem fel.

Az egyes méretek csoportosítása során testmagasság esetén Martin osztályozását, a járomívszélesség morfológiai arcjelző és fülmagasságnál Nemeskéri „Adatok a hajdúk antropológiájához" c. tanulmányában szereplő osztályozást, a többi méreteknél pedig „Az ivádi embertani kutatások"* c. műben szereplő osztályozást használtam.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

*Acsádi, Csizmadia, Lipták, Nemeskéri és Tarnóczi közös műve.

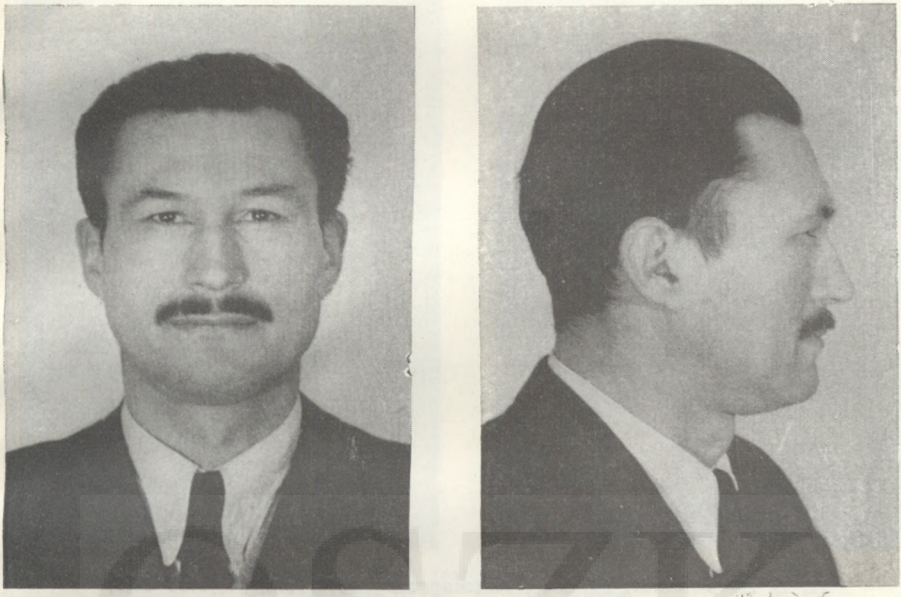

K. F. (Kecskemét) 39 éves, testmagasság 182 cm, fejjelző 84,6, szemszín sötétbarna, hajszín mély sötétbarna

P. J.-né (Kecskemét) 36 éves, testmagasság 156,5 cm, fejjelző 93,7, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

K. L. (Kecskemét) 37 éves, testmagasság 166,2 cm, fejjelző 84,3, szemszín sárgásbarna, hajszín barna.

F. J.-né (Kecskemét) testmagasság 152,3 cm, fejjelző 89,—, szemszín sötétbarna, hajszín mély sötétbarna.

P. F.-né (Kecskemét) 36 éves, testmagasság 154,2 cm, fejjelző 84,8, szemszín barna, hajszín fekete.

S. L. (Kecskemét) testmagasság 165,6 cm, fejjelző 86,5, szemszín sötétbarna, hajszín barna.

Sz. A. (Tiszakécske) 52 éves, testmagasság 166,4 cm, fejjelző 84,9.
szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

D. J.-né (Móricgát) 46 éves, testmagasság 154,5 cm, fejjelző 86,8,
szemszín sárgásbarna, hajszín sötétbarna.

L. M.-né (Kecskemét) 47 éves, testmagasság 152,3 cm, fejjelző 85,8, szemszín barna, hajszín barna.

G. K.-né (Kecskemét) 58 éves, testmagasság 163 cm, fejjelző 85,6, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

H. Gy.-né (Kecskemét) 28 éves, testmagasság 159 cm, fejjelző 86,7, szemszín sötétbarna, hajszín sötétbarna.

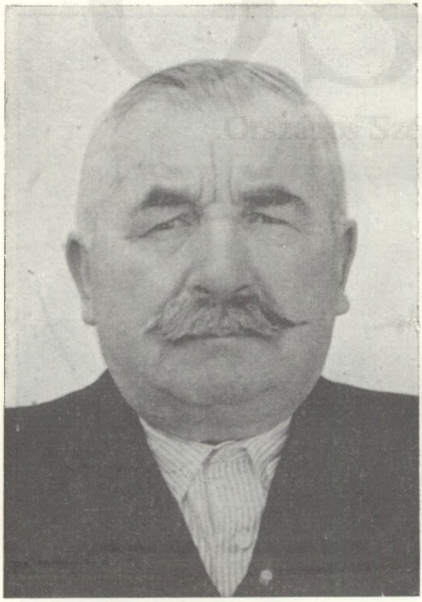

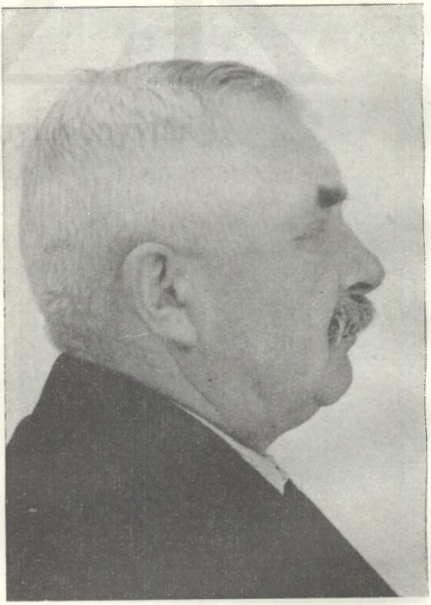

T. N. S. (Izsák) 62 éves, testmagasság 174 cm, fejjelző 88,6, szemszín sárgásbarna, hajszín mély sötétbarna.

Cz. M.-né (Kecskemét) testmagasság 160,3 cm, fejjelző 83,2, szemszín sötétbarna, hajszín sötétbarna.

K. Zs.-né (Kecskemét) testmagasság 164 cm, fejjelző 87,9, szemszín sötétbarna, hajszín barna.

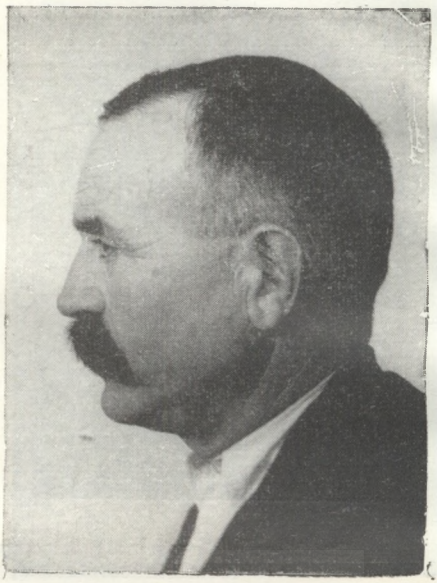

S. Sz. I. (Kecskemét) 50 éves, testmagasság 167,3 cm, fejjelző 85,—, szemszín zöldesbarna, hajszín sötétbarna.

O. J.-né (Kecskemét) 38 éves, testmagasság 157,3 cm, fejjelző 84,3, szemszín sötétbarna, hajszín barna.

V. J.-né (Kecskemét) testmagasság 157,7 cm, fejjelző 87,6, szemszín barna, hajszín mély sötétbarna (őszes).

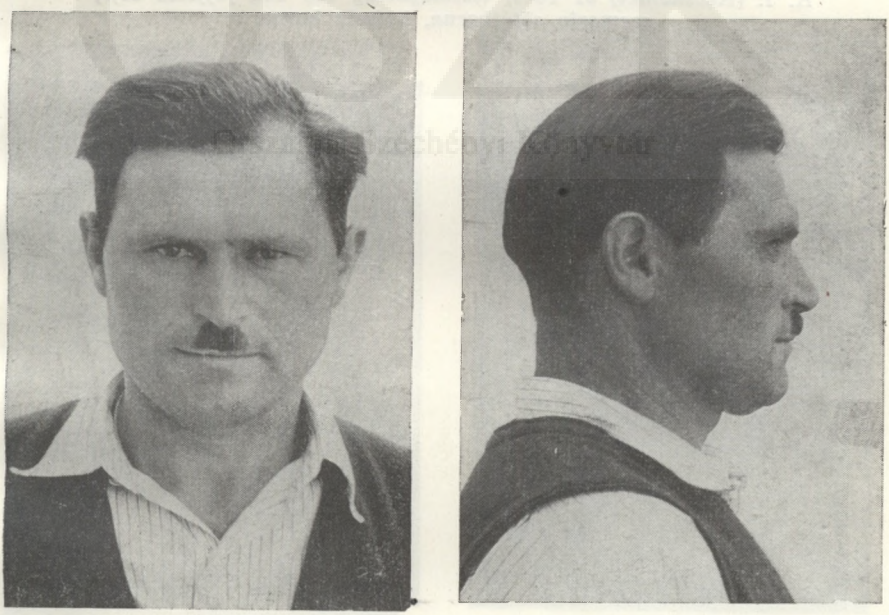

T. J. (Orgovány) 34 éves, testmagasság 165 cm, fejjelző 85,2, szemszín zöldesbarna, hajszín mély sötétbarna.

K. I. (Kecskemét) 31 éves, testmagasság 168 cm, fejjelző 89,7, szemszín sötétbarna, hajszín barna.

H. J. (Tiszakécske) 33 éves, testmagasság 178,4 cm, fejjelző 86,6, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

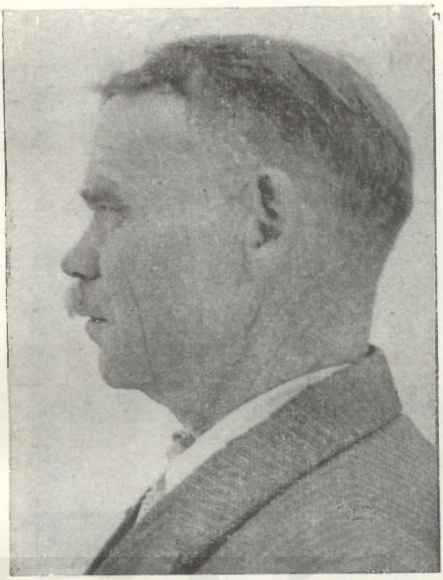

K. J. (Tiszakécske) 52 éves, testmagasság 155 cm, fejjelző 82,4. szemszín szürkéskék, hajszín sötétszőke.

L. J.-né (Kecskemét) testmagasság 155,7 cm, fejjelző 85,9, szemszín szürke, hajszín sötétszőke.

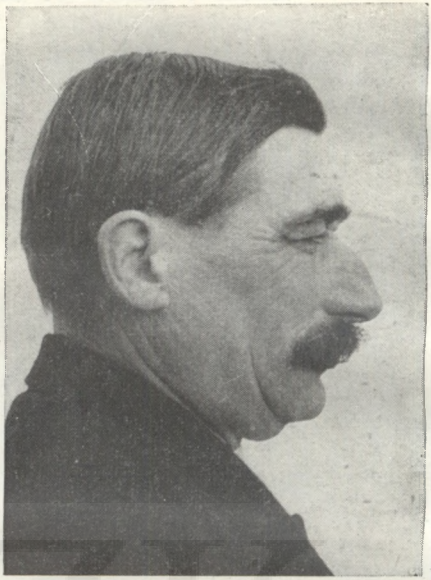

D. S. (Móricgát) 53 éves, testmagasság 154 cm, fejjelző 85,3, szemszín zöldesbarna, hajszín barna.

J. A.-né (Izsák) 47 éves, testmagasság 156,2 cm, fejjelző 87,8, szemszín zöldesbarna, hajszín fekete.

H. Sz. M. (Kecskemét) 25 éves, testmagasság 160,5 cm, fejjelző 88,5, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

K. F.-né (Kecskemét) 26 éves, testmagasság 147,6 cm, fejjelző 88,9, szemszín sötétbarna, hajszín mély sötétbarna.

H. G.-né (Kecskemét) 26. éves, testmagassága 157,6 cm, fejjelző 88,9, szemszín sötétbarna, hajszín sötétbarna.

T. Zs. (Kecskemét) 26 éves, testmagasság 169 cm, fejjelző 90,—, szemszín sárgásbarna, hajszín fekete.

H. P.-né (Kecskemét) 49 éves, testmagasság 159,3 cm, fejjelző 86,6, szemszín sárgásbarna, hajszín barna.

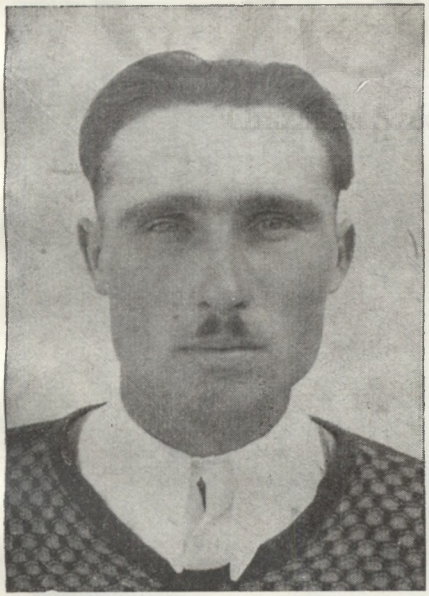

Sz. J. (Jakabszállás) 28 éves, testmagasság 180,1 cm, fejjelző 79,1, szemszín zöldesbarna, hajszín barna.

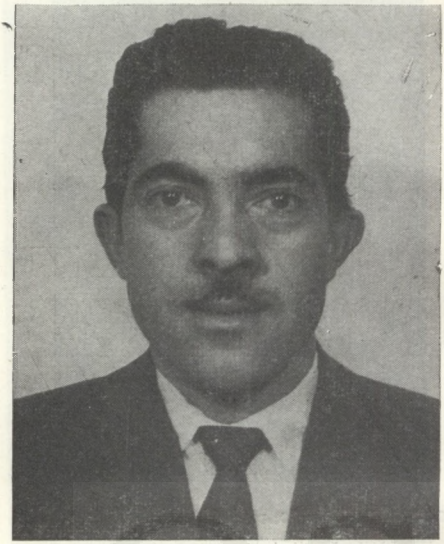

D. I. (Kecskemét) 27 éves, testmagasság 169,2 cm, fejjelző 80,—, szemszín sárgásbarna, hajszín fekete.

J. É. (Kecskemét) 18 éves, testmagasság 158,2 cm, fejjelző 79,—, szemszín barna, hajszín barna.

K. J.-né (Kecskemét) 34 éves, testmagasság 166,4 cm, fejjelző 91,1, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

B. J. (Kecskemét) 45 éves, testmagasság 169,2 cm, fejjelző 86,2, szemszín barna, hajszín fekete.

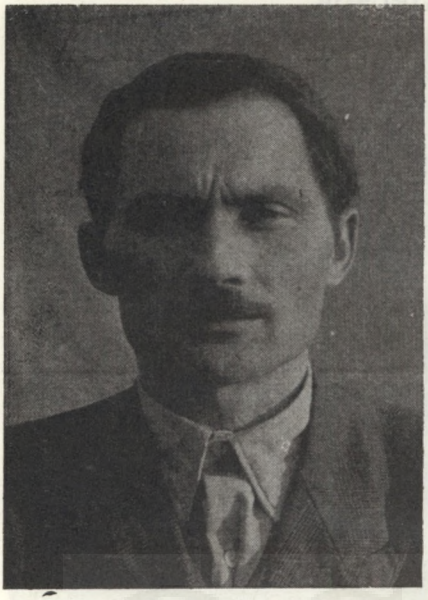

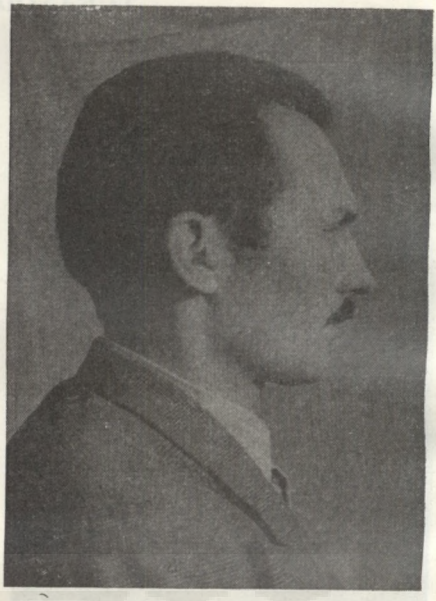

F. F. (Kerekegyháza) 38 éves, testmagasság 168 cm, fejjelző 83,1, szemszín zöldesbarna, hajszín sötétbarna.

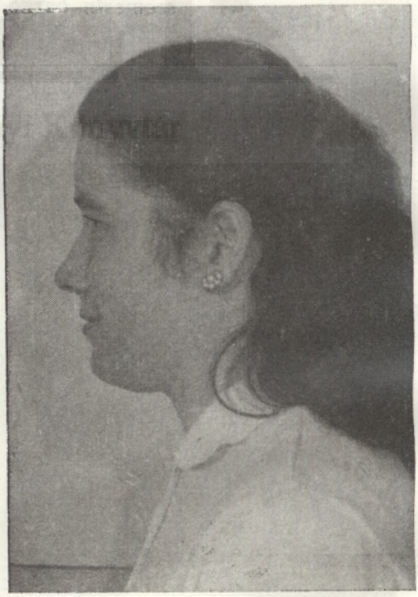

Sz. Gy.-né (Kecskemét) 31 éves, testmagasság 155,3 cm, fejjelző 87,6, szemszín barna, hajszín mély sötétbarna.

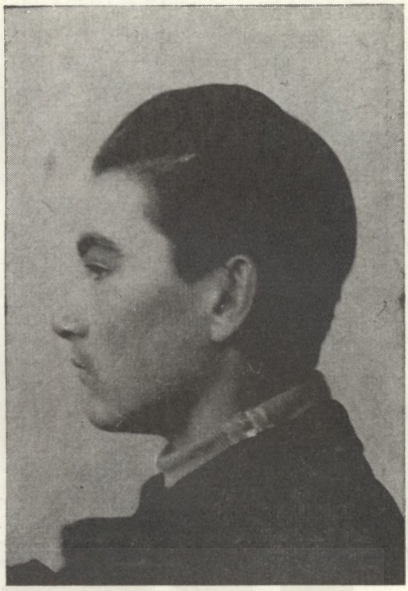

F. A. (Jakabszállás) 18 éves, testmagasság 166,2 cm, fejjelző 86,3, szemszín sötétbarna, hajszín barna.

S. J.-né (Kecskemét) 23 éves, testmagasság 162,7 cm, fejjelző 88,8, szemszín barna, hajszín barna.

Sz. K. D. (Lajosmizse) 29 éves, testmagasság 165,3 cm, fejjelző 83,6, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

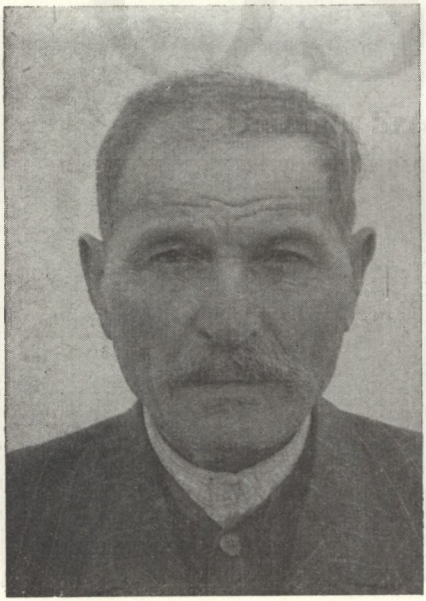

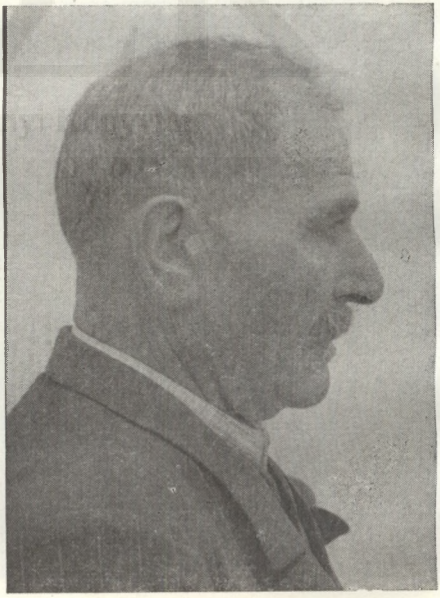

Sz. K. L. (Lajosmizse) 67 éves, testmagasság 162 cm, fejjelző 84,6, szemszín barna, hajszín fekete.

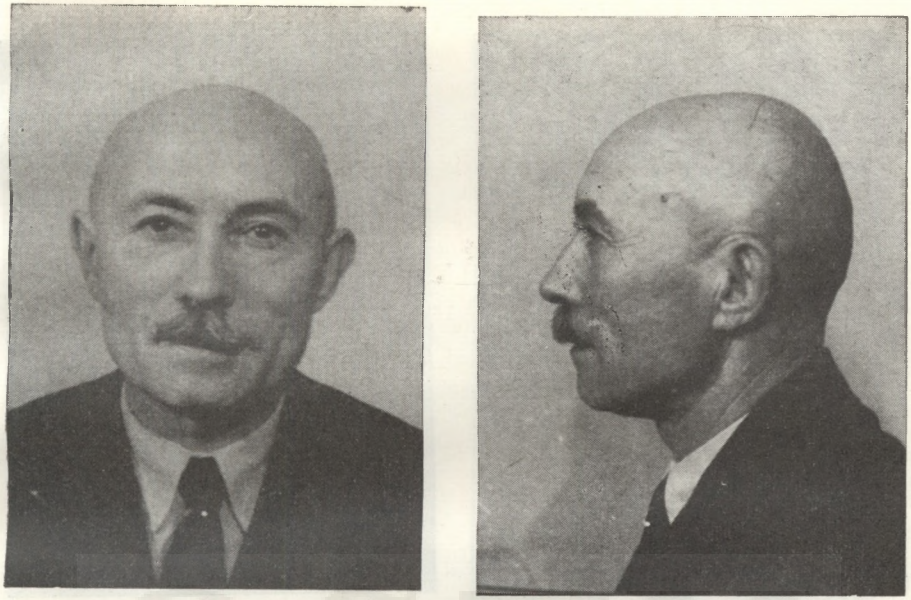

F. F. (Kecskemét) 56 éves, testmagasság 168,7 cm, fejjelző 91,3, szemszín barna, hajszín mély sötétbarna.

P. J.-né (Kecskemét) 43 éves, testmagasság 159,8 cm, fejjelző 87,2, szemszín barna, hajszín barna.

H. J. (Kecskemét) 51 éves, testmagasság 157,1 cm, fejjelző 86,2, szemszín sárgásbarna, hajszín mély sötétbarna.

V. F. (Kecskemét) 41 éves, testmagasság 169,7 cm, fejjelző 84,3, szemszín zöldesbarna, hajszín mély sötétbarna.

K. J. (Kecskemét) 29 éves, testmagasság 168,5 cm, fejjelző 87,6, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

N. I.-né (Kecskemét) 30 éves, testmagasság 164,6 cm, fejjelző 87,9 szemszín barna, hajszín barna.

Sz. J.-né (Lajosmizse) 34 éves, testmagasság 158,1 cm, fejjelző 83,6, szemszín barna, hajszín barna.

S. M.-né (Móricgát) 37 éves, testmagasság 165 cm, fejjelző 84,9, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

Sz. K. L.-né (Lajosmizse) 33 éves, testmagasság 156,7 cm, fejjelző 86,5, szemszín barna, hajszín gesztenyebarna.

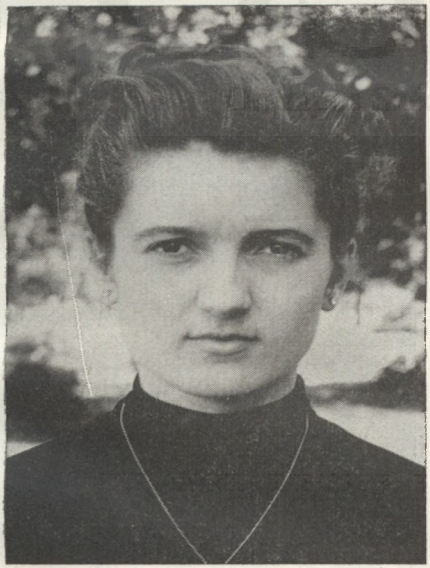

Sz. V. (Kecskemét) 19 éves, testmagasság 162 cm, szemszín sárgásbarna, hajszín barna.

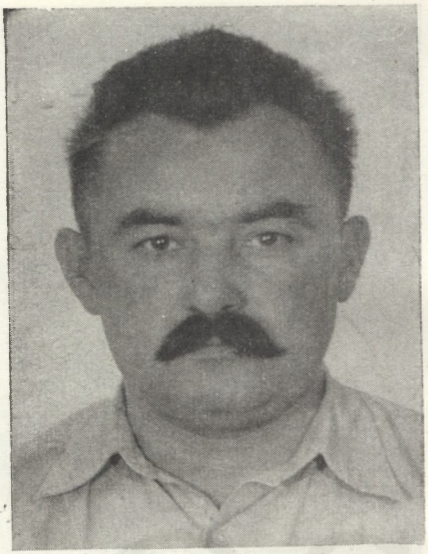

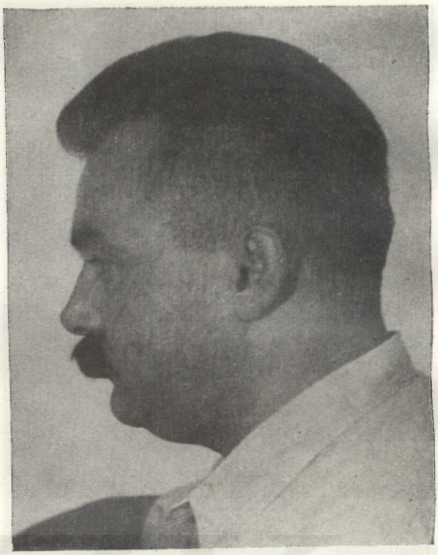

K. A. (Kecskemét) 37 éves, testmagasság 174 cm, fejjelző 92,7, szemszín sárgásbarna, hajszín mély sötétbarna.

T. I. (Lászlófalva) 53 éves, testmagasság 172,4 cm, fejjelző 91,4, szemszín sárgásbarna, hajszín mély sötétbarna.

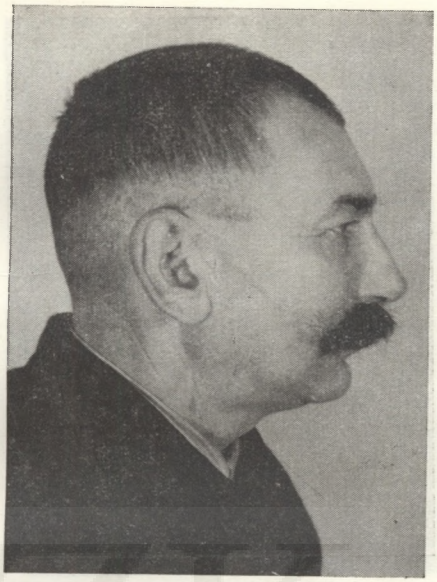

Ny. J. (Kecskemét) 54 éves, testmagasság 168 cm, fejjelző 91,1, szemszín zöldesbarna, hajszín mély sötétbarna.

D. L. (Móricgát) 18 éves, testmagasság 161 cm, fejjelző 89,—, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

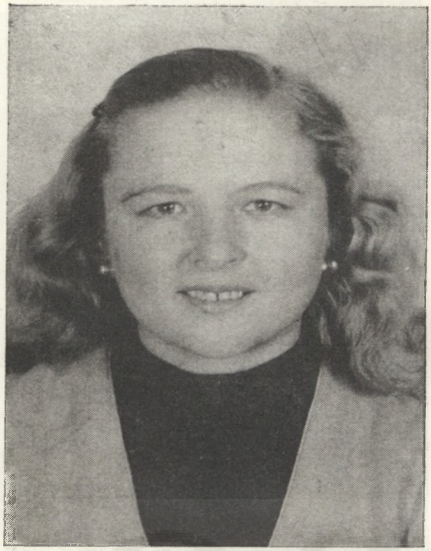

Sz. S.-né (Kecskemét) 27 éves, testmagasság 157,3 cm, fejjelző 86,4, szemszín szürkéskék, hajszín szőke.

L. E.-né (Kecskemét) 23 éves, testmagasság 156,4 cm, fejjelző 78,3, szemszín szürkéskék, hajszín sötétszőke.

B. M. (Kecskemét) 23 éves, testmagasság 158 cm, fejjelző 85,4, szemszín szürkéskék, hajszín sötétszőke.

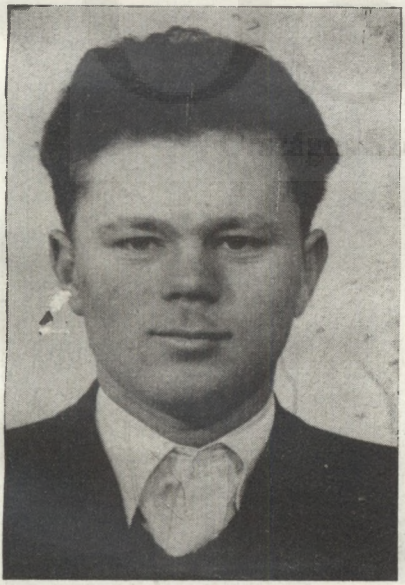

K. A. (Lajosmizse) 22 éves, testmagasság 173 cm, fejjelző 85,8, szemszín szürkéskék, hajszín sötétszőke.

H. L. (Kecskemét) 62 éves, testmagasság 156 cm, fejjelző 86,4, szemszín szürke, hajszín sötétszőke.

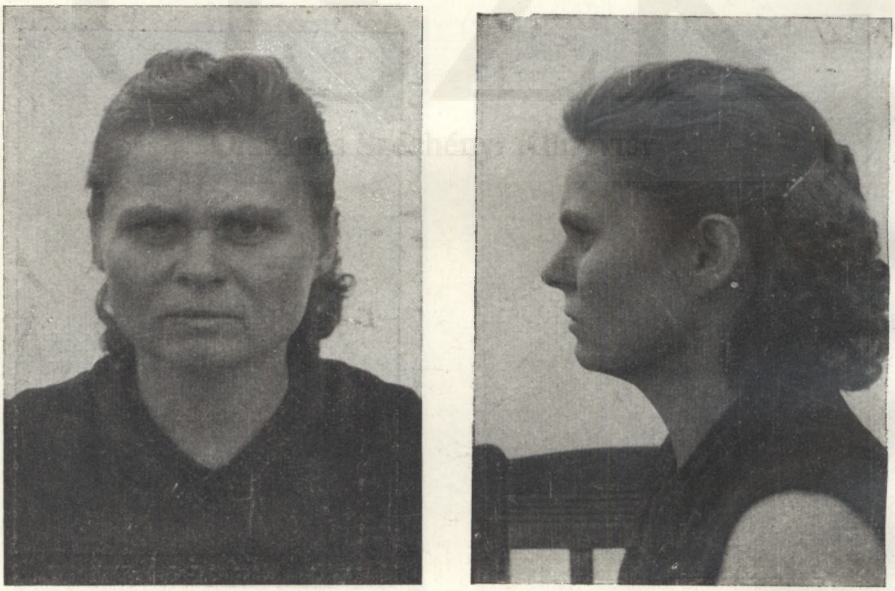

Gy. K.-né (Bugac) 27 éves, testmagasság 148 cm, fejjelző 88,6, szemszín szürke, hajszín szőke.

K. I. (Kecskemét) 30 éves, testmagasság 172,3 cm, fejjelző 86,9, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

B. B.-né (Lajosmizse) 26 éves, testmagasság 163,4 cm, fejjelző 86,—, szemszín zöldesbarna, hajszín gesztenyebarna.

K. J. (Kecskemét) 28 éves, testmagasság 174,6 cm, fejjelző 85,4, szemszín sárgásbarna, hajszín barna.

V. L. (Kecskemét) 29 éves, testmagasság 175 cm, fejjelző 90,6, szemszín zöldesbarna, hajszín mély sötétbarna.

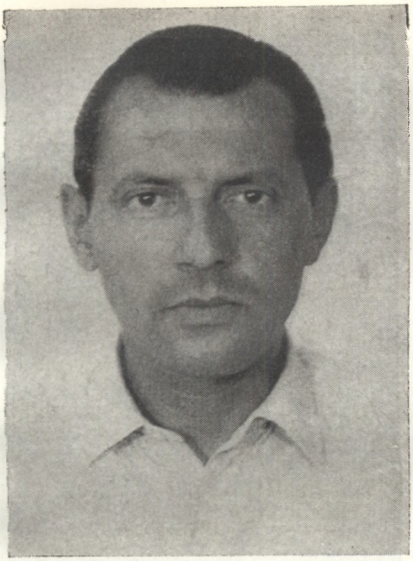

Cs. E. (Kecskemét) 35 éves, testmagasság 178 cm, fejjelző 84,8, szemszín sötétbarna, hajszín mély sötétbarna.

TÚLNYOMÓAN ÉSZAKI (NORDOID) TÍPUS

K. F. I. (Kecskemét) 23 éves, testmagasság 172 cm, fejjelző 79,6, szemszín kék, hajszín szőke.

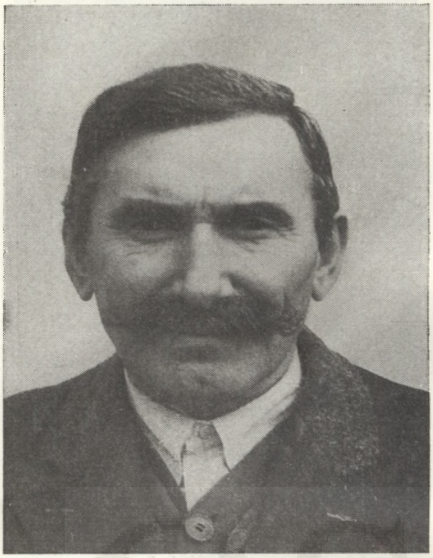

Sz. P. (Kecskemét) 59 éves, testmagasság 159 cm, fejjelző 86,3, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

É. I. (Izsák) 49 éves, testmagasság 155,7 cm, fejjelző 87,4, szemszín barna, hajszín mély sötétbarna.

L. B. (Kecskemét) 40 éves, testmagasság 168,6 cm, fejjelző 85,4, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

K. M. (Kecskemét) 18 éves, testmagasság 161 cm, fejjelző 86,4, szemszín sötétbarna, hajszín sötétbarna.

Cs. F. (Kecskemét) 45 éves, testmagasság 164,2 cm, fejjelző 85,8, szemszín barna, hajszín mély sötétbarna.

N. F. (Kecskemét) 41 éves, testmagasság 170,2 cm, fejjelző 84,6, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

P. A. (Kecskemét) 67 éves, testmagasság 170,7 cm, fejjelző 88,4, szemszín szürke, hajszín barna.

P. A. (Izsák) 52 éves, testmagasság 169,2 cm, fejjelző 81,6, szemszín zöldesszürke, hajszín fekete.

G. R. (Kecskemét) 22 éves, testmagasság 158,2 cm, fejjelző 88,3, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

TÚLNYOMÓAN LAPPONOID (PROTOALPIN) TÍPUS

M. I. (Kecskemét) testmagasság 156 cm, fejjelző 86,3, szemszín zöldes, hajszín sötétbarna.

K. J. (Izsák) 43 éves, testmagasság 162,5 cm, fejjelző 83,1, szemszín sárgásbarna, hajszín sötétbarna.

D. S. (Lajosmizse) 57 éves, testmagasság 160,5 cm, fejjelző 81,—, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

Zs. Gy.-né (Kecskemét) 30 éves, testmagasság 152 cm, fejjelző 86,7, szemszín barna, hajszín barna.

T. M.-né (Kecskemét) 43 éves, testmagasság 146,8 cm, fejjelző 86,8, szemszín sárgásbarna, hajszín barna.

J. M.-né (Lajosmizse) 41 éves, testmagasság 161,4 cm, fejjelző 88,9, szemszín zöldes, hajszín barna.

T. L. (Jakabszállás) 18 éves, testmagasság 166,8 cm, fejjelző 83,5, szemszín zöldesszürke, hajszín gesztenyebarna.

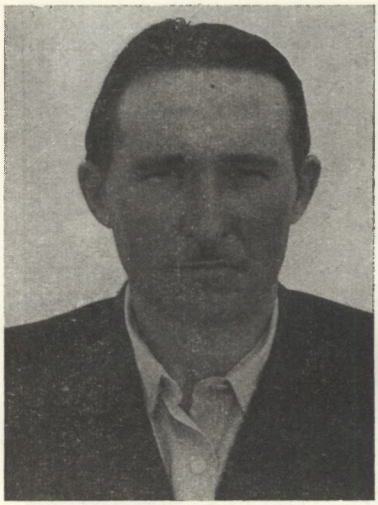

K. I. (Jakabszállás) 30 éves, testmagasság 178,5 cm, fejjelző 85,3, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

Gy. J.-né (Kecskemét) 35 éves, testmagasság 170,7 cm, fejjelző 84,6, szemszín zöldesbarna, hajszín mély sötétbarna.

D. I. (Kecskemét) 62 éves, testmagasság 173,2 cm, fejjelző 89,7, szemszín barna, hajszín sötétbarna.

G. L. (Kecskemét) 43 éves, testmagasság 180 cm, fejjelző 84,5, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

H. K. (Orgovány) 53 éves, testmagasság 165 cm, fejjelző 85,—, szemszín zöldesbarna, hajszín fekete.

B. J. (Kecskemét) 49 éves, testmagasság 168 cm, fejjelző 89,9, szemszín zöldesbarna, hajszín sötétbarna.

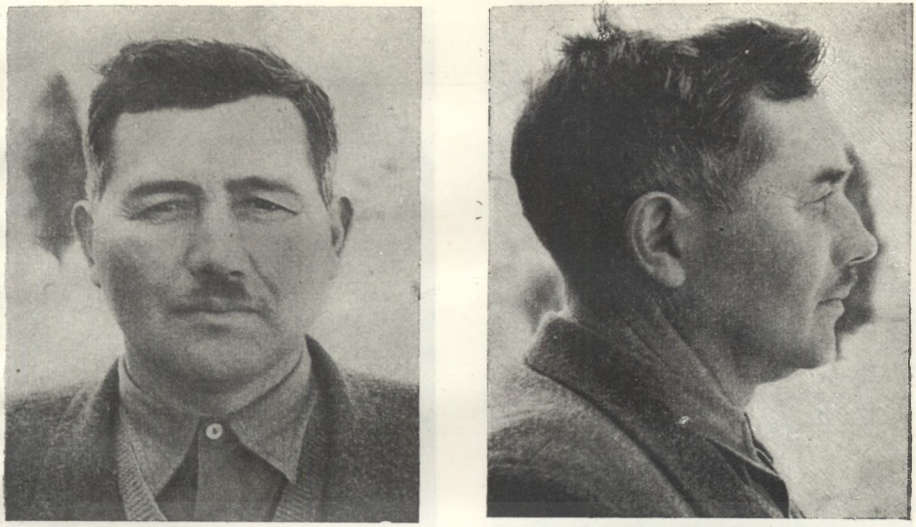

D. J. (Kecskemét) 44 éves, testmagasság 166 cm, fejjelző 81,4, szemszín sárgásbarna, hajszín mély sötétbarna.

K. I. (Kecskemét) 52 éves, testmagasság 174,1 cm, fejjelző 82,2, szemszín sárgásbarna, hajszín sötétbarna.

TURANID LAPPONOID KEVEREDÉS

V. K. (Kecskemét) 27 éves, testmagasság 160 cm, fejjelző 86,2, szemszín sötétbarna, hajszín sötétbarna.

KELETEURÓPID ÉSZAKI KEVEREDÉS

K. A. (Kecskemét) 23 éves, testmagasság 174,5 cm, fejjelző 80,5, szemszín kék, hajszín sötétszőke.

ELŐÁZSIAI KELETEURÓPID KEVEREDÉS

Sz. I.-né (Orgovány) 29 éves, testmagasság 158,8 cm, fejjelző 91,3, szemszín zöldesszürke, hajszín szőke.

ELŐÁZSIAI ÉSZAKI KEVEREDÉS

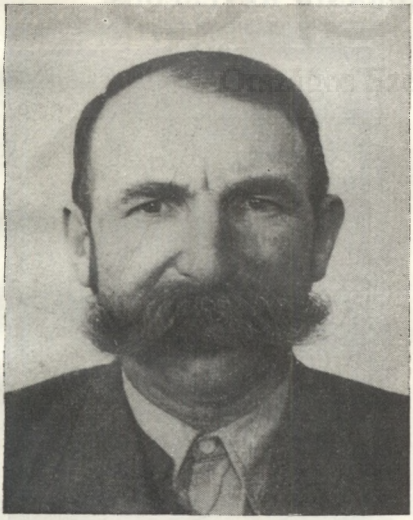

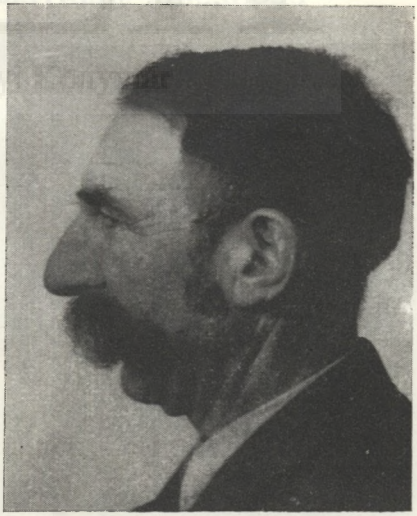

F. J. (Kecskemét) 42 éves, testmagasság 167,2 cm, fejjelző 83,8, szemszín szürkéskék, hajszín barna.

ELŐÁZSIAI MEDITERRÁN KEVEREDÉS

O. L.-né (Kecskemét) 38 éves, testmagasság 154,4 cm, fejjelző 83,1, szemszín barna, hajszín barna.

ELŐÁZSIAI, MEDITERRÁN,TURANID KEVEREDÉS

U. Gy.-né (Kecskemét) testmagasság 154,8 cm, fejjelző 80,2, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

KELETI MEDITERRÁN TURANID KEVEREDÉS

P. J. (Kecskemét) 26 éves, testmagasság 162,4 cm, fejjelző 83,5, szemszín sötétbarna, hajszín fekete.

KELETI MEDITERRÁN ELŐÁZSIAI KEVEREDÉS

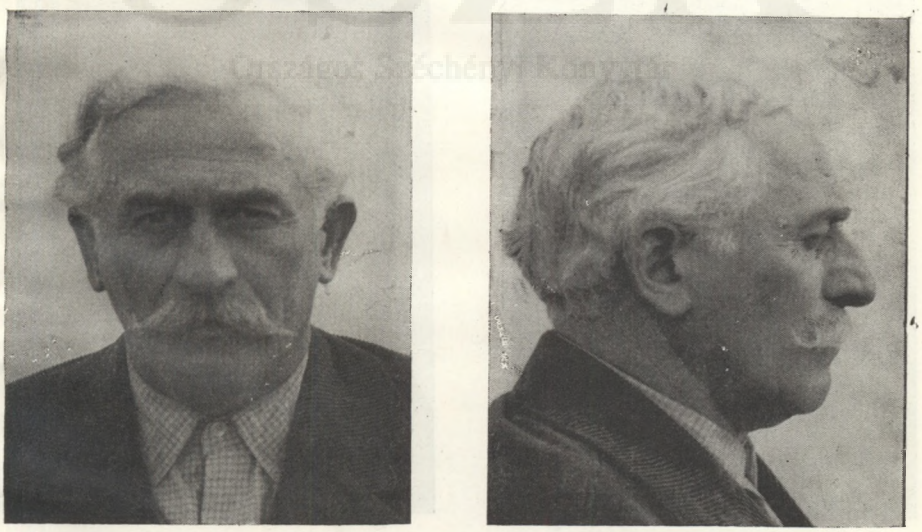

Sz. P. (Lajosmizse) 51 éves, testmagasság 166 cm, fejjelző 84,3, szemszín barna, hajszín fekete (őszes).

D. J. (Móricgát) 54 éves, testmagasság 173,3 cm, fejjelző 81,7, szemszín barna, hajszín fekete.

L. G. (Móriczgát) 43 éves, testmagasság 170,8 cm, fejjelző 83,—, szemszín zöldesbarna, hajszín barna.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár